

Књижевни Лист

Орган „Цетињске Читаонице и Горског Вијенца“

САДРЖИНА

1. Владика црногорски Петар II по одзивима стра-
нијех писаца (наставак) П. Ровински
2. Рушевине (одломци), pjesма Регул.
3. Поправио се, пртипа са села Лука Јововић.
4. Дневник једте египеткиње — Ведерская с руског „Augusta“.
5. Видјејемо (по Шатобријану) pjesма Ж. Драговић.
6. Догађаји у Боки Которској од г. 1797. до 1814.,
к историји Црне Горе тога доба (наставак) од Др-а Л. Томановића.
7. Прилог Историји Црне Горе приписати Марко Драговић.
8. Срећа и несрећа (слике из живота Данта Алигијери) с француског Ж. Драговић.
9. Опјене и прикази:
Милорад М. Петровић: Сељанчице Сава П. Вулетић.
10. Лек противу јектике, свију катара и ве-
ликог кашља, од Радосава Миламовића Д-р Ј. Кујачић.
11. Библиографија.
12. Књижевне биљешке.

Ц Е Т И Њ Е

С. Ц. ДРУЖАЊА ШТАМПАРИЈА

1902

КЊИЖЕВНИ ЛИСТ

ОРГАН „ДЕТИЊСКЕ ЧИТАОНИЦЕ И ГОРСКОГ ВИЈЕНЦА“

Свеска

V

Изази крајем сваког мјесеца у свескама од 2 табана велине осмине.
 Цијена је листу за Црну Гору 4 круне, а за иностранство 6 круна на годину.

— Рукописе, писма, часописе и новине у замјену, ваља слати уредништву
 а претплату администрацији „Књижевног Листа“ на Цетиње. —

Рукописи се не враћају.

Година

II

Владика Црногорски Петар II по одзивима ✓
 странијех писаца

Пише П. Ровински

— Наставак —

II

Zwölf Tage auf Montenegro, beschrieben von D-r Wilhelm Ebel, Privatdocent an der Universität zu Königsberg. Erstes Heft Reisebericht. Nebst einer Ansicht von Cetigne der Residenz des Vladika von Montenegro. Königsberg. 1842. Verlag von J. H. Bon. 8°, IV + 135. (Дванаест дана у Црној Гори).

Друга свеска овога дјела изашла је 1844. године IV + 176 + XXXIX — и садржи у себи ботанику су четири таблице слика различитих биљака. Ми ћемо се зауставити само на првој свесци.

Ово је путовање предузео био д-р Ебел потпором прускога министарства духовних, просвјетних и медицинских послова; главни му је циљ био — ботаничка истраживања по Далмацији. Али су путнику околности помогле да пропутује и Црну Гору.

8-га маја 1841. г. стигао је он у Тр-т, гдје се састао с Бвазолетом и добио препоруку од Томашки,

предсједника ондашњег магистрата. Ту је он био у пароброд, који је имао ићи само за Далмацију; али је на путу добио налог, да иде чак у Котор. То је било због некаквих пограничних сукоба између Црногораца и Папштровића. Због тога кренуше тамо барон Шалер, хофрат далматинског губернатрства и руски штатфат Чевкин са још једним хофратом. У исто вријеме ту се је нашао Вук Стеф. Караџић, који је био кренуо по други пут у Црну Гору, да види, што има у њој новог, јер се је причало много о владичиним реформама. Били су ту и још некаква два доктора из Загреба.

У Сплету се Ебел састајао с Франческом Петером, који је још 1832. год. написао „Skizze von Montenegro“ у жврњалу Зомера „Taschenbuch zur Verbreitung geographischer Kenntniss“ etc у Прагу.

Из Котора је узео два пратиоца: Петрарку Шкаљара, с којим је зборио италијански, и Шпира Мартиновића, за којег не зна окле је био, али каже, да је зборио руски, а то сигурно значи српски. Кад су дошли на Цетиње, тамо су ради дочека Чевкина пуцали из топа и при овоме двојица су били рањени, од којих је један од тога и ослијепио. Одсио је у једној „локанди“, у којој је послуживао газда са женом и ма-

лим синчићем. Ова је кућа припадала Ђорђу Петровићу, коју је он давао под ћирију, а сам је стајао у манастиру.

Подробно описује путник манастир, а особито квартир Ђорђа Петровића, као председника сената. Описује он тако исто округлу кулу (табљу) и додаје: „она служи за изложбу отјеченијех турскијех глава, које се истичу наоколо по њеном виду, и којијех је у вријеме мојега бављења тамо, дакле сасвим у мирно вријеме, било 30—40 на дугачким палицама“ (стр. 57.) и стоји то у књизи насликано.

Ево како он описује владику: „Ја сам био пренеражен његовом сликом. Представите себи младаг човјека, око 27 година, седам стопа висока и јакога састава. Његов поглед — колико сам могао примјетити — био је озбиљан и благ. На глави му је био црвен, сукнен фес, омотан шаренијем, турскијем свиленијем шалом, с дугачком свиленом китом, која се спуштала низ фес. Дугачка коса спуштала се по странама лица и на затиљку је падала праменовима. Брада без икакве фризури била је према његовим годинама сувише јака и обухватала му је цијело лице. На њему је био црвен јелек, по крајевима опшивен влатом; на рукама, продјевеним кроз јелек, била је бијела кошуља од најфинијега платна; благодарећи његову високом статусу, изгледао је им позантан. Преко паса био је стегнут силавом и појасом мрке боје, за којим су биле задјевене двије леденице и ханџар. Широке гаће модре боје и докољенице, по обичају узидом стегнуте око ноге; fine чарапе и црне кожане превље довршивале су његово одијело.

Његови пратиоци, и ако нијесу били малога раста, били су много

нижи од њега и његова фигура се истицала над свијема њима. Кад је пролазио, сви су се дизали са својих мјеста, ако су сјеђели, а ако су радили, прекидали су рад и с високопостављеном скидали би капе. Неки су му приступали и цјеливали пружену им руку или његово одијело. Он је изгледао и књажевски и величанствено. У колико сам га могао пратити очима, он је са свијема гостима и са пратњом од сенатора, дворских људи, перјаника и других црногораца, ишао на ливаду, која се је налазила иза гостионице, да присуствује вјечебањима у трчању, скакању и бацању камена, која су тамо чиниона“ (46—47).

Од људи, који су били при владици, Ебељ спомиње Вукотића, као секретара, и Милаковића, који је тада био у осуетву. Још спомиње он једнога седамнаестогодишњега кнеза, који је скоро био посјекао једнога папу, а сада је дошао био к владици. На њему је био онај исти мож, којим га је посјекао, а на глави му чалма, на којој су се виђели ударци од сабље и рупе, пробијене куршумом. Он је доста дуго био међу нама, сједећи на једној клупи при прозору и пушећи турску дулу, на дугачком чибучу, са великим ћилибаром на врху њега (53.).

Даље Ебељ прича, како је владика поградио много путова; саградио магацине за жито, од којих се један налазио на Цетињу, на једном усамљеном мјесту, а на путу к Бајицама; отворио је школе и дао различите друге уредбе Црној Гори. Односно школе примјећује, да црногорци нерадо иду у њу.

Од онога, што је владика узрадио већ су се опажале добре пошље дице; али опазиве се још више у будуће. „К безгравичној љубави спрема своје отаџбине и народа, које му не

дају никад да буде у миру и спокојству — продужује Ебељ — придружује се у овом, сада већ врелом, мучу и архијепископу ријетка одрепшност и крјепост с којима он, при својем постојанству, настојавању и напрезању у стању је преодолијевати највећим потешкоћама, које су до тад чиниле препреке за потпуну срећу земље. Надати се је, да ће Црна Гора са истим напрезањем и разумним схваћањем онога, што је потребито за њено благостање, одговорити његовим човјекољубивим намјерама. (55.).

Био је Ебељ и у суду, па о томе вели: „У цијелој расправи владика се је понашао више као савјетујући пријатељ, него као један правомоћан судица. Тада, као и уопште ови уважани одношаји учинише на ме пријатан утисак. То су одношаји оца према својој дјеци или још боље, одношаји једнога васпитача и пријатеља према својим васпитаницима.“ (132.).

У вријеме његова бављења, владика је шаљао људе у Добрску пећину и предлага му је, да и он отиде тамо; али било је рђаво вријеме те је од тога одустао; но његов слуга, Шпиро, ишао је, и били су у тој пећини 10 сати. (119).

У манастиру нашао је и архијепископа Петронија, родом из Угарске, који је зборио њемачки и показао му је све црквене ствари. Био је ту и још један калуђер. (125).

Трећег дана Ебељ је кренуо на пут у Црмницу. И ако се оно што о томе пише не односи на владика, ипак је интересантно за карактеристику земље и народа у то доба, зато ћемо навести нешто и из овога.

Прије но ће отпочети свој путопис, Ебељ износи опис цијеле Црне Горе и овом приликом говори, да му је Вукотић причао, како је на

Цетињу израђена била мапа Црне Горе и већ послата у Праг за штампу, али због нечега је затрајала.

У свом путу спомиње он Врела, Угње, Петрову цркву, која је стајала празна, млине, који су припадали владици, Чеоску гору, Рудинице и т. д. Дошли су у Утрг, гдје су ноћили код попа Тодора и Вука Маровића. Прича како су при вечери, жене стајале при лијеној трапези ћутећи, али љубавно гледајући у нас. „Што сам ја њима — вели — давао, оне су примале само под великим приморањем. Једна ђевојка се је збунила и одаљила се; мајка такођер није остала за дуго, и ми смо њих угледали тек сјутри дан. Али то није било због њиховог униженог стања спрема мушкима, него их је чиста скромност њихова нагнала на то, као што сам то видео много пута и на другима мјестима“. (70.—71.).

Опавио је он у свему чистоћу, која свједочи о благостању становника. И још примјећује он, да у Црној Гори нема ни једнога сиромаша — просјака (114.).

У Брчелима коначио је код попа Андрије Станковића; то је био човјек млад од својих тридесет година, без браде, само с брцима, са обичним црвеним фесом на глави, у кратком модре боје гуњу и гаћама, у бијелим чарапама и црним црвљама. У Бољевићима је срио капетана Јакова Пламенца, за којег збори: „То мора бити један од најизображенијих Црногораца; он је мене већ при првом погледу поравио својим не само паметним, но и лукавим изгледом, какав сам ријетко сријетао“ (93.—94.).

У Лимљанима дочекао га је поп Петар Ајдуковић. Ту су му доносили *асирије*, које је он одредио, као окамењене морске животиње — *Ene-rinitis monileformis*, које на неким мјестима Њемци називају *новчићи св.*

Бонифација. При томе саопштили су му познату причу о св. краљици Јелени (101.).

Интересантан је и његов опис Вранине и Лесендра. О првој он пише ово:

„И ако Турци на овој граници увијек морају имати респект спрема Црногорцима и боје се излазити из своје фортице (Жабљак), коју су скоро заузимали Црногорци; ипак њихова невјерност и лукавство тако су оглашени, да је непојмљива она безумна одважност, с којом становници Вранине и других мјеста у својијема малијем лађицама возе се мимо Жабљака, на растојању једнога метка; тим више што је ово острово само четири године прије било у рукама Турака (?), и природна је ствар, да они увијек мисле о томе, како би га могли каквом вјештином опет освојити.“ (104—105).

Ово се је и догодило кроз три године.

Чудновато је, што при тачном опису Вранине, Ебељ ништа не спомиње манастир; може бити, ово је с тога, што се манастир налази на другој страни острва, а био је малешан, па тако није га ни видео.

На Лесендри Ебељ је нашао само једну стражарицу, у којој је становао стражар с фамилијом. Мали островчић од 100 корачаја у дужину и 40 стопа у ширину, уввишен над водом представи се њему, као лијепа башта, која је сва густо зарасла шишковим и смоковим дрвећем, а међу њима сваковрсне вијугасте биљке, као дивља лова, брштани свакојаке врсте, а доље густа трава израсла тако, да се није од ње виђело ни земље, ни крша (108).

Као мјесто за стражу, по његовом мишљењу, Лесендра има важан значај: „Један човјек ако не може

обранити границу, а он може јавити о намјери противника. Уопште, ма како била мала Лесендра, она представља собом врло важну тачку, и ако би Вранина била нападнута, Лесендра би се могла још држати и с ње би се могло радити против нападача“ (109.).

Ебељ је пропутовао сву Приморску, излазио је наврх Тројице, оклео је гледао Приморје, и на врх Сутормана, па описује поглед с њега; а послје се вратио возом на Ријаку. То је било у пазарни дан, кад је био велики скуп народа и он се чуди, како је при томе био потпуно ред, и ако није било никакве полиције. Али пала му је у око једна ствар: „При тјескоби која је била на пазару — говори он — био је највиши ред, пристojност, братски одношаји и мирољубље, али тим виши контраст с тијем чинила су стара вјешала“ што су стоала на пазару (114.).

То је било, кад је био предсједник сената неки Иван Вукотић, који је у народу познат као ђенерал руски Ивановић-Подгоричанин; он је неколико година управљао Црном Гором готово самовољно, а у некаквом споразуму са руским консулом Гагићем; тада је он одредио назне, да престраши Црногорце, за убијство стријељање, а за крађу вјешала, која су била стављена на Цетињу, на Крсцу, Ријеци и Прентиној Главици (у Бјелопавлићима).

Приликом овога великога скупа народа Ебељ даје овакву општу карактеристику Црногораца: „Још и прије — говори он — падао ми је у очи: важан, паметан и достојанствен изглед Црногораца; али сада сам примјетио то још више у овом великом скупу, каквог до сад нијесам видео. Округло, као уопште код Словена, лице, таква уста и покучен нос —

чине пријатан утисак и дају одређен израз физиономији мушкараца и то им још више даје паметан, а понекад и лукав изглед. Очи су код њих највише црне, коса црна, а брци мали, које сваки мора носити, као и капу, без које би физиономија Црногорца изгледала сасвим другачија, због тога што бривају косу на тјемени од једнога уха до другог. Ријетко сам видио човјека који не би био у лицу јако мршав. Код женскијех то се мање опажа, али многе и од њих изгледаху много старе, и ако нијесу имале много година. И у њиховим лицима има израза крепости, постојанства и одважности. Оне тако исто имају косу црну, као гавран, која

особито блиста, а у плетеницама неколико пута обавија главу, коју обично покривају шареном марамом; ђевојке су у дрвеним сукненим капицама, које су опшивене златним новцима више или мање вриједности. Црне очи код њих сјају, боја коже је свјежа, код млађих смагнута (gebräunt), код старијих, због свакодневног пребивања у диму њихових кућа, блиједа и прелази каткад у блиједо-жућу боју. Ред најљепшијех зуба украшава њихова уста. Све женске обучене су у своје обичне народне хаљине. Како мушки, тако и женске доста су високи и јакога састава.“ (115—116).

— Наставиће се —

Р у ш е в и н е ✓

(Одломци)

I

Досадише ми, клети животе,
Све веће муке, веће страхоте,
Што душу муче, распињу, гњаве,
Што дух ми запте, вежу и даве! —
Нико не хоће, па и да може,
Ни да пожали, нит' да поможе, —
Никога нема, ма баш никога,
Осим зар једног јединог Бога! —
Он можда куша слабе ми моћи,
Ал' може спасти, може помоћи. —
А људи?! — Људи све нешто снују,
У очи т' лажу, за леђ'ма псују;
Ко с' у њих нада памети нема,
Сам себи јадан он пропаст спрема,
Сам себе рине он у суноврат,
Као год онај што метне на врат
Стотину ока тешког олова,
Па се упусти преко валова,
Да плови, рони морске дубине
И вада бисер са дна пучине —

Ако с' он отуд с бисером врати —
Срце ће људско бисер постати!

.....

Виде л' човјека, доброту саму,
Одмах му почну копати јаму,
Падне ли у њу, мило је св'јема,
Тек само да га међ њима нема,
Па на гроб почну тек да га жале,
Да га узносе и да га хвале

.....

Ја добра чиних, колико мога',
Свједока у том позивам Бога, —
Поштење и рад бијаше ми свет,
Дадох им цио младости ми цв'јет,
А за то пожњех злоће људске трн,
Да живот са њим заокитим црн....
А кад ми силе још већма клону,
Што ће усладит' душу ми бону? —

.....

Ето већ тријех, ма тријех свашта,
Што људска може представит' машта,
Па из тог што је? Је ли што боље?
Смањеше ли се моје невоље? —
Опет све наџа, чекања дуга,
А живот пуни све већа туга,
Тај жиљак слаби у трошној маси,
Док га најмањи вјетар угаси..
Надај се, веле, а наџа што је? —
Што сан на јави и наџа то је! —
Па што ћеш, јадан, ти у овај св'јет? —
Проћ' ће те туга, јад и бол и сјет,
Тек када Летин ти прелетиш лет! —

Регул.

Поправио се

— ЦРТИЦА СА СЕЛА —

Јоко Андрија, којег сам сад на-
мјерао да претавим читаоцима, бје-
ше човјек осредњег раста, туташан
и дебео, јако развијен, особито у
плећима, ђе бјеше млетачки лакат

широк; бркова краткијех, јер их
вазда потпишаваше покрај горње
усне — по турски, пошто му се
подвијаху у уста, те му сметаху,
особито кад имаше посла с ложицом
при срцању чорбе и каше с мли-
јеком. Бјеше кде само му на доњој
вилици стрчаху — пошто се ри-
јетко бријаше, — неколико ријет-
кијех, али у исто вријеме и дебели-

јех длака. Чим је навршио 12 година почео се бривати: по образима, бради и мјесту где су бркови требали избити; али бадава, пошто је сој такви: и стари су му били безбрки и голобради. Таква врста људи, особито у старости, ружна изгледа — чине се бабасти; али то ништа не смета, да буду „пантати“ јунаци; а и отрови, пошто и народ каже: „Бог те сачувао од ћоса човјека“. На седластоме носу, носе му руке бјеху тако широке, да је оба прва прста од десне руке са бурмутом, могао без муке у њих унијети. За његов необични велики нос много се причало, једни говораху истоме Јоку у очи: „Јадан Јоко — не био нигда — што не пушта којег Турчина, да ти га подруби; он да убере поштења ка' воде хладне, а тебе опет, да остане за твоје свакодневне преше доста“!

На великом челу, изнад слијепих очију, имаше Јоко дубоко утомена, као два залива. Него имаше на њему и нешта необичног; да су му Турци бје у боју главу осјекли и однијели, браћа га шћаху лако и по љепини повнати: имаше по шест прста на рукама, а тако и на ногама. Они на рукама и не сметаху му толико; шта више, овај на лијевој руци бјеше му од користи: мало као на страни израстао, па кад шћаше сименју да вистресе, обичне прсте скуппи, па с овим „ивргај“. Многи говораху да му је то као њеки биљег. Доктори га савјетоваху, да му пооткидају ове сувишке. увјераваху га о лакоћи тога посла, и да му животу неће бити ништа. Не послуша их.

Него, опет, да си му и саму главу његод нашао, могао си га повнати: све му лице бјеше од барута ишарано, особито десна страна, на којој немаше ока, но му га Турци у боју избили

Јока су рачунали међу десет најбољих војника у чети, зато је и изабран био у комисију, кад су се ове 25 медаља храбријех у чети дијелиле. Но имаше велику ману, бјеше одвише сујевјерац; али опет имаше више друштва оног доба, но ова бијела врана. Дух га је времења таквог сковао био. Оженио се је био „на мирав“, почем је био пуки сиромаш, а „у сиромаштву — вељаше он — гине чојство и јунаштво“.

Жена му бјеше мирна — сушти аудио. — Не бјеше ни нечесова ти јела, нит' бјеше видоока, али ипак снажна, чврста као мавија, и све јој под рукама бјеше гњило.

Јоко се је оженио у 35. год. Ријетко код нас, да се људи млади жене; но обиђе свијет из два три пута, добије коју пару, донесе покућства и хаљина у кући и на себи; једини је изузетак код сирочади, којима немају оца ни браће, па већ ту грабе, да се што прије ожени, да се не „ископа“, да се не „истражи“ и да му имање не остане пусто, да га равнесе куси и репати.

Друге године после женидбе Јоку се родио син. То је сваког обрадовало; кров село су пуцале пушке на свакојој страни као на Божић. Старице, које Јока од малена познаваху, говораху: да му је син „фисни отац“ — као да му је главу откинуо, само што дијете имаше очи и прсте, као и остала здрава дјеца.

Јоко одвише вољаше свог сина Јеврема. Никад с павара није дошао а да му што не донесе; јер суза ђетета мамила је његове четири

Од много воћа ухвати Јеврема једном гровница. Бјеше му тада њешто више од три године.

Јоко је већ дошао био ван себе, те ће жени:

— Бојим се за овога ђетића! Оће ли остати?!

— 'Оће — у кам ударило —
вазда ли влу слутити! Дијете је сла-
бо, ма не опет тако — рече Манда —
држећи дијете на простирци уз се.

— Је ли што обидова?

— И што изије, све поврне. Од
попаска није крупно ништа нив
своје грло спушта; а гори: би му се
мога на трбушцић 'леб испећи. Јутрос
је обидо од онога пипунчића и од
оне диње, те му је тетка Гордана с
Вира јучер донијела. Од ње је про-
ждаро, колико би тица у кљун по-
нијела. Она причаше, да су јој ланик
од те работе и вељега кашља —
далеко од нас — сва дјеца легла, ка
да их је ко граном помлатио.

— Ма жено, жено, ти се не ави-
зајеш у ове работице, што ја снијем
то се стијеца ка у амин Божи, и
за нашу кућу неће бити алавије
овога пута. Пред-пасану ноћ шкла-
пах проз нечесове локве, а бос бо-
сипат; те с крај пута из једног
жгробета, искочи једна змијурниа,
ка вратило дебела, а шарена ка
бурник. те право ка ће пут мене,
а не иђаше брзо, и зинула, да би
јој врана летећи у уста могла запа-
сти. Препадох се, и коса ми се на
глави наостреши. 'Оћаш да је уби-
јем — бјеше ми косијер у руке, —
па се опет устручах. Рекох да не
убијем свој сјен. Од страха се раз-
будих, те за уру послѣје нијесам
мога заспати, и лијепо сам знава
ка да ме нешто тицаше, да нећу
овога пута утећи, а да ме нешто
не оклапа по срчанику.

— Уједе ли те?

— Не, да' ј' Бог.

— Бјеше ли мутна вода?

— Не вајистину, нао да те
лажем!

— То ђетету истом не слуги
ништа. Имаш нечесова мртвога не-
пријатеља, који не може ни себе до-

бра, ни тебе зла. Но, Гордана што
је чињела за ђепу?

— Били су код доктора — рече
ми — и трећи дан свако на моге
адроаво ка риба.

— Боље и ја да се часком
заиграм.

— Није лијека. Но отвори сам,
те узми испод онога заклопа од
скриње хаљине, а у шкаву у ђив-
дан под оном чарапом, виђи 'оће
ли бити — а биле су ако их није-
смо спенцали — двије вранцике, па
их узми, нека се нађу при тебе.

— Не знам, како ћемо казат'
доктору?

— Ти знаш, таман ка ја: бљује,
врућ ка жеравица данас трећи дан;
у вору се мало освијести; од њега
није ништа 'одило; цаса крова сан;
пије и тражи воду; суше му се
усне; полуи на језик прст дебео;
ставља прстиће у нос; опар му по
обрава од огња и муке.

Баш кат је Јоко од куће окре-
нуо, усу киша ка из рукава. Црни
облаци летијаху као главице, а муње,
све једна за другом. Од зла времена,
притиште као мрак на земљу, а једва
превалило подне. У часу се начи-
нише путевима потоци до кољена,
као да је земља подврела. Камење,
улицама, коњским и човјечијим но-
гама углађено, клизаше се као сапун,
не даваше нози на себи.

Кад се је близу пазара примакао,
поче се сријетати са пазарницама,
који, као и он, бјеху сви окисли.
Стриц му Јанко и стрина Ивана
зачуде се, кад га у невријеме сре-
тоше ђе иде к пазару.

— Која је добра? — запиташе
га зачуђено.

— Бог те чуо стрико! Они ђе-
тић ми тек да пијехне.

— А откад је на те гране сипа?

— Од ономадне, те сам се дев-
бија, кућа ме не држи!

— Гори ли?
 — А, гори ли! јошт питаш!
 — Јестели ли му метали угље
 у воду?

— Да ће Бог.
 — Пијавице?
 — Да ће Бог.
 — Давали млијеко од магарице?
 — Слуша' му работу!
 — Направљали трбух?
 — А ко? ми смо се смели ка'
 пас у рж.

— Нећете му бит' ни вратић
 дивали?

— Ко? Кад?!

— Све је то требало, ако ћеш
 да се околезне. Но да се добави
 баба Бистра; она све то зна у прсте,
 а рука јој је лака. Она је за то мимо
 жења, а дође без ријечи, не тражи
 ништа, али јој треба дати бар шаку
 брашна, да не иде празна.

— А ко би то жалио сјутра му
 дошло зло јутро, но 'ћу ли ја, да-
 клем, пошто се батисмо, обрћат' се
 пут дома?

— Нё! — додаде Ивана — но
 кад си довђен доша, отиди док-
 тору; а не заборави увет' — ако
 дома немаш — лўка јапарџика; раз-
 режи главицу наполи, стави мало
 уља из кандила, па обије ћепани-
 ве метни му на слијепе очи. Лўк
 би с врућег гвожђа највиши огањ
 мака. А је ли сијевало тамо јутрос?

— Ах, је ли сијевало?! Ка оне
 године на Спасов дан.

— Да рекнем — нијеку ками —
 да га је устријелило, би црн био
 испод очи, ка бравља утروбица. Ма
 га истом окупљите у „стрелицу“;
 а и ја ћу ноћас допанут' до ваше
 куће; имам је у скрињу, па је без
 моје руке не дајем, да ми је ко не
 упропасти. Промини ти Јанко — дода-
 де Ивана, па се примаче Јоку те му

шапну на уво: „Да ти отидеш Ра-
 ду пророку!“

— Зашто?

— Мене ти сметену пита' за то.
 Ако не буде боље окини ми нос, па
 ми га дадни у шаке, — и повуче
 шаком преко носа. Ланик у жње-
 тву, сека Ивовица, кад јој се она
 ђеца бјеху покотиљала, поноћи, да
 је ко не опта, била је код њега.
 и све јој је погодио; учини јој за-
 пис, да јој њеке траве да их трља
 по плећ и да свако јутро од во-
 де са шљеза пију „на ште срце“ по
 једну горужду; и да их замотаје
 у кашу од боба. И ништа јој не
 узе до два руна вуне и талијер.
 Ма да су му просте, и с Богом,
 немој ме имат' на уста

Ивана се загрну стручицом и
 боса газећи локве, а носећи опанке
 под пазухом, оде.

Јоко остао као укупан. Поче да
 се мисли. Метну прст на чело:
 „Бого ми — промрмља — ова ми
 бабица не би жље рада, шупљо-
 главица није, нити је за такву чи-
 тају. Она се ђеца забиља дигоше;
 но ако ме ко видије, лијепо ће знати
 што тамо идем; просочи ли ме ко,
 бојим се од „двадес“ и пет.“ Дај да
 свратим, приспјећу истом дома док
 вечерњача изиде

Пошто је свршио код Рада пр-
 во, па код доктора, окренуо је кући.
 Кад је стигао, нашао је бабу Бис-
 тру и тетку Гордану у кући, а
 дијете мало прогледало. Жена му
 Магда, по савјету бабе Бистре, об-
 мотала дијете у вјенчану кошуљу;
 почела турати у чепчију вреле во-
 де, угљевље са жерава, да није
 ђетету што од урока било. Баба
 Бистра каза, да су сви жерави по-
 тонули; стрина Ивана вађаше стре-
 лицу из једног завежљаја и наре-
 ђује да се фрешка вода, за тај по-
 сао са извора донесе, и у томе баба

Бистра равнодушно приђе ђетету, баш као оно свештеник опијелу над мртвацем или доктор каквој операцији. Дијете хисну од свег грла кад угледа бабу, ђе прст од десне руке наређује, да му „врат диже,“ а у другу руку држала окласину, ка дијете зине, да му стави у уста, да јој прст не откине. Није чуда што се је дијете од бабе препало, пошто Бистра изгледаше као некад сграњивата, па се у памети поврнула, а у лицу задржала облик судности. Сувише и боре по образама, изгледаху као пруже у котарици, те је чињаху веома антипатичном и за више чељаде, које је често не гледа. Дијете стисло зубе да ни врх од ножа не може запасти.

Баш кад и Јоко, у сами мрак, хтједе своју улогу изиграти, вадећи најприје запис, и амајлију да дјетету о грлу објеси, дође и поп у кућу. Кад угледа шта се ради, сав се у лицу промијени. Баба Ивана гурну руком бабу Бистру да скрије стрелицу. Поп узвикну:

— Живино! у што си очи узео! Лијепога заната те си се прихватио! остав' то, што то дијете замичеш! Ти да се вучеш код Рада сјерепице, ћуче и с њим који се не разумије колико магаре у кантар! Да што ана не би се пуклије пета вуцара ка касачка кучка! Ти се нећеш у сјен црквени копати! Вади то! пљуни на онога ко те је на то научио! (баба Ивана поче дрхтати) кућу ову не труј! Искрај доктора — ако си што донио — подај ђетету, како ти је река. Јока од срама ударише пламови уз образе, упи му се згријаше, а руке клонуше, и амајлија се из руке сама отнушта. Поп приђе ђетету, опипа пулс, тури топлојер, те причека мало и пошто се увјери да болијест није озбиљна, сје-

де на столицу, коју му принијеше, па се окрену к Јоку онако љут:

— А ну моја дебела главо, обрни се пут мене, и кажи ми, је ли Јована Петкова отварала и записавала на двадест мјеста, ђегод јој је ко прстом каза, да би имала дијете?

— Јест — снажден од страха одговори Јоко.

— Ти знаш лијепо?

— Знам.

— Па има ли које?

— Бог има.

— Знам, но за њу те питам? Нè!

— Је ли Петрања Мићунова знала, а ками је знала да је туку у главу, чињаше ли се да диже ђеци врат; меће угље у воду, направља трбух с водом и ибриком? (Уздрхта баба Бистра.)

— Чињаше.

— Остаде ли јој које од онолике кошаре дјеце?

— Ниједно.

— Имаше код себе стрелицу њечесову, те вара свијет, и пуну скрињу до кључанице на сто мјеста напосе заведено: јакика, крокоча, кора од корњаче и њекаквијех травурина?

Срећом не бјеше јошт свитак запаљен, а могао си виђети бабу Бистру и бабу Ивану ђе отскачу, као да се мјере на децималу.

— То сам и ја затека — рече Јоко попу.

— Помога ли јој то?

— Нè!

— Знаде ли ти Ђикну Маркову?. До јучер је живљела. Пушта домаће касане на Митра, да му ваде „мрчу кост“ испод ува, те му све жиле испресијецаше у попрек. Трећи дан без духа! Не потроши ли Шћепан Марков све своје црно и бијело око ноге онога ђетета; па напосљетку,

да не би доктора, шћаше ли се икад на њу опријет' и поћи међу дружини? Да му је домаћи доктори не бјеху нагрдили и отровали нећаше је разазнати, но су му је кров шупљине пода провуковали; он остани горе, па о провученој новој објеси по товар бубуља, да му се бајаги прави, а вучац га је био удрио у кољено — па тако држи га по по дневи, а он сиромас вријешти ка брав, да се од њега све село разлијегало. Привија му траву од кувијерне, док му оне јадо-жиле испрекидаше и згрчише! Сад кажи ми што си мирита?

За све вријеме док је поп ово нервозно набрајао, Јоко је стао био на сред куће као прикован — ни два пут трепетнуо није, а ухватио га зној. Кад поп и то додаде: да су овакве будаласте и пријеварне работе и Богу противне, сличне убиствима, угађе се лажи и демону, залеће се руци поповој, пољуби је из три пута, дуго држећи је, а квасећи сузама; те молећим гласом, гласом изгубљеног човјека, запита:

— Могу ли се, попе, на који начин од овога опростити за страх Божи?!!

— Можеш, да пљунеш на овакве работе, због којијех може омраза, па и свађа у кући и у селу, да се догоди — вјерујући бајалице, које варају бестије и маме паре; да при-зваш кривицу, и молиш Бога, да ти за ово до сад опрости.

Јоко паде пред попа на кољена, прекрсти руке на прса, а погледа у вис к тавану, у које се и запали свитак, као да ће га у суду клети, те се показа његово, посве блиједо лице. Поче:

— Попе, мој добри попе, мој избавитељу, купем ти се Богом, да-нашњијем даном и светијем Петром, које ме име носиш; ако се икад по-

икад у ово ухватим, ја, или које моје чељаде и не изажденом ана-темњака — пй — вук му на пут — и пљуну — из мене и моје сваке работе, пукао тријес и грџм из ведрога неба на мене и сваку моју имјенију, да се са мном — лише вас — калижи мало и велико, ко чује и ко не чује! Ово ти Јокашић на трезвену уру збори. Ваља ли овако?! Ако не ваља, да подубим?!

— Ваља! — рече поп — држи се тога, и причестићу те.

Попшто Јоку дијете оздрави по-моћу докторскијех понуда и љекова, кад је дочуо, случајно, да је ко код Рада, — његова негдашњег Рада, — и подобнијех варалица ишао, није их суду сочио, само што се је са чардака, држећи Јеврема на рукама, слатко смијао, чудећи се њиховој будалаштини, и свом староме сме-тенилу.

Лука Јововић

==

Дневник једне егоисткиње ✓

— Ведерская —

Што се тако изванредно десило?! да је, Наталија Николајевна Мурска, хоћу днев-ник да водим. Зар ја која сам се увијек подсмјевала онијема, који сваки свој по-ступак и сваку своју мисао хоће да запи-шу, зар ја која сам то називала: „иншти-тутском сентименталношћу“.

Па шта се десило?! Готово ништа... Узбуђена сам, колебам се, немам се с ким посавјетовати, немам се коме повјерити. Пријатеља немам! Имала сам једнога; па баш због њега по цео дан ходам по соби тамо амо, због њега мислим, мислим... Због њега сам и пореметила свој душевни мир. Мислила сам, ако запишем последње дога-ђаје да ће ми бити лакше схватити их и на нешто се одлучити. Да окупам. Јче смо дочекивали нови вијек код Лубинињих. Свијета је било много: старији су се кар-

тали, а младеж је играла. За вечером послије честитања и жеља од сваке руке за „нову срећу“ непримјетно је разговор прешао на неисцрпну тему о љубави и пријатељству и почело се расправљати да ли може постојати искрено пријатељство међу мушким и женским. Говорило се оно, што се обично у таквим приликама говори.

Ана Антоновна тврдила је, да и ако има таквог пријатељства, то је врло кратко, и оно је или почетак или свршетак љубави. Ма да је њено мишљење било доста нејасно, нико јој га није хтио, као домаћини, побјигати. Старац Кавказов замоли присутне да му мало пажње поклоне. Он рече да је у младости разликовао пријатељство од љубави овако:

— Питао бих се: „да ли желим пољубити своју пријатељицу или не?“ Ако не желим то је пријатељство, а ако желим онда је љубав. Иаговоривши ово слатко се насмија, а за њим и остали.

Ја нијесам судјеловала у препирци, ја сам с тијем питањем била на чисто. Према мени је сједио Димитрије Александровић и сваки пут кад бих сусрела поглед његових лијепих очију, било ми је лако и весело, видећи у њему поузданог пријатеља.

Мој муж саопшти да је колико он памти, видео у младости доста примјера пријатељства, али сад нема времена бавити се тијем питањем, а зато зајонизније моли своју сусјетку, да га она упозна с тијем интересним предметом. Лиза му смијући се одговори:

— Боље питајте Наталију и мог мужа, они су без сумње велики пријатељи.

Федор Федоровић поправи наочари и рече:

— Дакле ви ријешисте то тешко питање, значи такво пријатељство и сад постоји.

Вечера се свршила, Ана Антоновна устаде и гости се разиђоше по собама, једни одоше у салон, а други у кабинет, да продуже прекинуту игру.

Један високи студент сједе за гласовир, а госпођица у ружичастој хаљини бенавешно се записује једну нову цагањску пјесму.

Димитрије Александровић ми приђе. Сједосмо код прозора и неколико минута ћутасмо слушајући пјевање.

— Вјерујете ли ви, Наталија Николајевна, у пријатељство између мушких и женских? — полако ме упита Димитрије Александровић.

Особито нешто примјетих у његову гласу и нехотице напрегнух слух,

— Вјерујем... разумије се то ријетко осјећање маломе броју у дно пада, и ми смо међу те — у наше пријатељство ја вјерујем.

Он је неко вријеме ћутао.

— Вјерујте?... Узалуд... ја вас љубим!

Ја стрекнем и учиним покрет као да бих га хтјела зауставити, али он продужи

— Што сте се преплашили?... Нек све остане по старом, ако желите..

— Слупајте, Димитрије Александровићу, ја се надам да је то шала!..

— За вас изгледа да јест... али за мене... за мене... све зависи од нашег одговора: реците ми искрено љубите ли ме или не?... онда ћу знати шта ми треба радити.

Ја не одговорих одмах.

— Не, не љубим вас!... Али претпоставите за један часак, само за један часак, да вас љубим... Шта ће бити даље?

— Даље — срећа!

— Зар је могућна та срећа?!.. И ви и ја — обоје смо везани. —

— Али реците само једну ријеч и ја ћу бити слободан.

— А ја?

— Ви, Наталија Николајевна! Па и ви мене љубите!

Старао се да ми у очи завири.

Ја устанем.

— А не, Димитрије Александровићу, ја вас не љубим!... Ма и ви мене не љубите... Ја то и нећу. Жао ми је зашто сте и започели такав разговор... Жао ми је нашег пријатељства.

— А зар мене не жалите?

— Молим вас, Димитрије Александровићу, прекините тај неумјесни разговор!...

Ја вас данас не разумијем! Што вам је?

— Ништа!.. Ја сам се надао, да ћу се удржати и да вам о томе нећу говорити... Кад сам већ почео, морам се до краја изјаснити, послије ћу ћутати и ви ћете бити мирни. А сад ме саслушајте... ако ћете и у име нашег умирућег пријатељства. Ја вас љубим одавно, врло давно, од оног доба, сјећате ли се, кад смо се први пут срели, били сте у бијелој хаљини и ниско очепљани... били сте заносни... видите, ја све то памтим. Ја није сам био свјестан, у то вријеме, да вас љубим. Послије вас ја дуго нијесам виђао,

Моја је љубав тивала.. А зашто, зашто дођосте љетос у Холмисто?... Моја се љубав сад још јаче распламти. Могоа бих вам стопу по стопу описати како је расла: борио сам се с њоме... али кад нас јесенас виђех, јасно ми је да је борба била узалудна... Вама је мило то звати пријатељством. Па добро, нека буде тако.

Ја стојам и слушах очарана. Из гоштинске собе долазило је плесање, ја се сјетих да ми је ваљало противити се, отићи и не слушати га.

— Доста, Димитрије Александровићу, станите. Стидићете се послје својих ријечи... Обећавам вам да ћу то заборавити... само ми поштеноу ријеч дајте, да о томе никад више нећете говорити; иначе ћу бити принуђена избјежавати вас, и нашем је пријатељству крај!.

Он није имао времена ни да ми одговори.

— Гдје је? гдје је? Чули су се весели гласови. — А гдје сте се сакрили? И мене околи група младежи.

— Мила Наталија Николајевна, отијевajte нам: „Царује ли дан“; сви вас моле.

Хтјела сам се одговорити да сам уморна, али ми Лиза рече: „Како си себична!.. Не дај се толико молити! Не почињи нови вијек с јогунством.“ Одмах станем до главогира и запјевам. Хвалили су ме, захваљивали ми, али ја сам осјећала да сам слабо пјевала. Бијаш сувише узбуђена.

— Још што год, драга Наталија Николајевна — молила је младеж, али ја замолех оног високог студента, да нађе мог мужа и да му каже да сам уморна.

Федор Федоровић одмах преда карте другоме и ми отидосмо.

Дуго сам лежала с отвореним очима, нијесам могла заспати, по глави ми се непрестано врло шта ми се догодило: жалост или срећа?

Устала сам доцкан. Муж ми је давно отишао у посјете. Наредила сам да никог не примају. Цео дан нијесам могла себи мјеста наћи, — почињала сам читати — књига ми је из руку падала, све ми је било досадно, досадно.

У пет сати сам јавонила; слуга ми донесе много посјетница и док сам положу прегледала нађем двије с натписом: Димитрије Александровић Бјељарин. Дјетињарија! Обрадовала сам ми се као дијете кад добије жељену играчку.

У шест сати вратио се Федор Федоровић и причао ми је за вечером гдје је био. У вече је отишао у клуб, а ја се опет предам својим мислима. На ум ми дође да их запишем, да их лакше схватим: Вели се да је то оprobани начин.

Писала сам и осјећала сам се постепено мирнија и сад ми се чини чудновато што сам тако узбуђена била, записавши своје пошљедње доживљаје сад не налазим у њима ништа особитог... Зашто се узнемирујем? Је ли могућно да је то само зато, што је Димитрију Александровићу дошло на памет, да ми љубав изјави. Јест, без сумње зато... Али ми није то први пут, да слушама љубавне изјаве; вазда сам при том била мирна, а сад се осјећам да нијесам. А зашто?... Зато што је то баш Димитрије Александровић а не ко други. Зар ме је тако залио?... Је ли могуће, да га љубим?.

2. јануар.

До год се не утишам ријешила сам се да не излазим из куће. Рекла сам Федору Федоровићу, да се осјећам мало слаба и да ми треба мира.

Писаћу; добро што сам нашла себи посао, који ми се свиђа. Прије свега хоћу да сам на чисто: ако заплета љубим Димитрија Александровића, од кад сам га почела љубити? С њим сам се упознала прве зиме по свом вјенчању, а то је било прије шест година. Ја и Федор Федоровић тек се бијасмо вратили с нашег свадбеног пута, а ја добијем дугачко писмо од Лизе у ком ми јављаше да ће скоро с мужем у Петровград, да се упозна с његовом родбином. Знала сам да се она удала мјесец дана прије мене, да се с мужем упознала у Москви и да је у њега заљубљена. Лиза ми је била једина пријатељица и ја се јако обрадовах што ћу је видјети. Наше се пријатељство датира још кад нам је било по осам година. У то доба најмилије ми је било посјећивати тетку Марију, сестру мог оца, код ње сам била омиљени гост, мазила ме и допуштала ми је да трчкарам по свима собама, и гувернантка ми код ње бијаше некако боља. Сјећам се, једанпут утрчим у собу код тетке Маре, кад тамо, мала прнооска дјевојчица притрчи ми и загрли ме говорећи:

— Јесте ли Ви Наташа? Хоћете ли да и ми будемо пријатељице, као што су мама и тетка Мара?

Ја је с чуђењем погледах и одговоријох јој.

— Добро... али mademoiselle ми до-
пушта само француски говорити.

— Ништа не мари — одговори моја
нова познаница — ја помало говорим. А
говорите ли ви њемачки.

Ја јој рекох да говорим.

Тетка Мара и висока пуна, млада
госпођа, гледале су нас и смијале се.

— Говорите једна другој ти — рекне
тетка Мара, а Лизина мајка дода:

— Спријатељите се, Наталија, с мојом
малом дивљаком, ви сте вренице, она давно
о томе сања да се с Вама упозна и нада
се да ћете се често гледати. Ми ћемо про-
вести цео мјесец код тетке Маре.

Брзо смо се спријатељиле и није било
дана кад се нијесмо састајале. Или бих ја
с mademoiselle дошла по љу и довели би је
у нас на цео дан, или би ми код тетке
Маре остајале. Лиза би ми причала како је
код њих на селу лијепо, како по цео дан
трчи с браћом по пољу, пење се по дрвећу,
бере јагоде, причала ми је какве код њих
има дивљачи, птица, цвијећа... Ја сам је
слушала с раширеним очима представ-
љајући себи то тајанствено царство.

Сматрала сам да нема сретнијег створа
од Лизе, која цијелу годину проводи на
селу и највећа ми је жеља била да отидем
у Холмисто

Олга Павловна називаше ме својом
„малом пријатељицом“, и позивала ме да
им љети с тетком Маром у госте дођем.

Но мене не цусте к њима, мами не
бијаше мила очина сестра и своју антипа-
тију шираше и на њену другарицу.

Мене по обичају одвезу на љетнико-
вац у Петерхоф, гдје сам морала озбиљно
шетати с гувернантком по парку и знати
да имам на себи нозу хаљину, коју Боже
сачувај, да згужвам или подерем. А сретна
тетка Мара отпутовала је у Холмисто на
два мјесеца.

Кад се у јесен вратила, ја се само с
њом разговарах о Олги Петровној и о
Лизи; распитивала сам је за село, бројећи
дане кад ће доћи у Петровград.

На жалост оне остадохте те зиме само
двје недеље код тетке Маре, а друге
зиме нијесу никако ни долазиле. Лизу
даду у институт у Москву, браћа су јој
се већ тамо учила у војничкој школи, те
се и Олга Павловна настани зими у Мо-
скви. У Петровград неколико година ни-
јесу долазиле. Тетка Мара свако је лето
код њих на селу проводила, а ја сам уви-

јек с нестрпљењем очекивала њен повратак
да ми о Лизи прича.

Било ми је ваљда тринаест година
кад тетка Мара изненадно отпутује зими
у Москву, и тамо остане три мјесеца. Од
старијих дознам да су Лизиног оца нехо-
тице у лову убили и да је Олга Павловна
опасно болесна. На мене то учини јак ути-
сак, јер ми се чињаше да и Олга Павловна
мора умиријети. Али она не само да није
умрла, него идуће године дође у тетке
Маре, да заједно Божић проведу.

Лизу су пустили за двије недеље
дома и много ми причаше о институту,
како једва чека да га сврши, па онда ће
непрестано с мајком на селу живјети. Олгу
Павловну једва сам могла познати; од мла-
де, једре жене, постала је болесна, слаба
старица.

Иза тога за дуго нијесам виђала Ли-
зу. Тетка Мара ми је причала послје не-
колико година, да је Лиза с одликом свр-
шила институт и да сад на селу живи.
На селу не остаде дуго, једноликост јој
брзо досади, варош је привлачила, жељела
је забави. Зими је бивала код тетке Маре
и заједно смо ишле на забаве. Наше се дје-
чије пријатељство обновило.

Олга Павловна је у то доба ниједне
не излазећи живјела на селу и писале, да
јој слабо здравље не допушта маћи се из
села.

Дошла је у Петровград на годину
прије мог вјенчања, на погреб тетке Маре.

Сирота моја тетка добила је запаљење
плућа, боловала неколико дана и умрла.
Заједничка жалост зближи ме с Олгом
Павловном и један цео љубави с тетке
Маре пренесем на љу; она ме и сад нави-
ваше својом: „малом пријатељицом“ и непре-
стано ме позиваше у Холмисто. Обећала
сам јој да ћу свакојасе доћи кад будем
самостална. Лизу је довела са собом и ни-
јесам је гледала све до наше једновремене
удабје. Среле смо се веселе, али се само
за кратко виђесмо. У Петровград бијаше
дошла за мало. Димитрије Александровић
хтио је да је упозна са својом родбином,
и код мене је само два пута била. Дими-
трије Александровић учинио ми се симпа-
тичан, лијеб, али врло хладан.

Послје тога за дуго се нијесмо гле-
дали. Живјели су у Москви, у Петровград
не долажаху. Лиза ми уријетко писаше,
имала је кћер и сина — живот јој се осмје-
хивао. У јесен јој се испуни давнашња
жеља: Димитрија Александровића премјесте

у Петровград и они се одмах преселе. Она на брзо уреди свој нови стан и крајем маја отиде с дјецом мајци, узевши од мене обећање да ћу их ове године свакако походити. Лица бијаше увијек весела, као и у дјетињству, а дружнија није могла ни бити... живот је мазиво, имала је прелијепу здраву дјецу и мужа, којег је љубила, она је била сретна.

А ја?... бијаш ли ја сретна?... Љубљах ли Федора Федоровића?... Не, ја сам га само поштовала, осјећања сам к њему благодарност, имала сам у њ повјерења, али се при свем том опажала међу нама двадесетогодишња разлика. Он ме љубљах, он бјеше сретан, пазаше ме и стараше се о мени и не кајаш се што сам се за њега удала. Домаћи живот с оним вјечитим: „кад ћеш се већ једанпут удати,“ досадно ми је био. Такви усклици пратили су ме од онога доба, кад сам као седамнаестогодишња дјевојчица одбила Конског: његове шездесет година плашиле су ме. Мама се онда ражљутила и назвала ме себичником и том ми је приликом рекла, да се неће више о мојој судбини старати: „Још од дјетињства си била себичница и и вагда ћеш таква и остати!.. Само о себи мислиш.“

Па о коме сам могла и мислити од седамнаест година. Мати ме често звала себичником, на ту сам се ријеч и навика. Биле смо сасвијем равличите нарави: она је била весела, дружевна, а ја пак повучена и тешка карактера. Она је имала много пријатеља и пријатељица, а ја ни кад нијесам своје пријатељство на многе преносила. Очигледно да сам ја себичница.

Васпитала сам се као што се стотинама дјевојака васпитају, чији су родитељи за то могућни. Ишла сам у пансион, учила сам „предмете,“ музику, играње, декламацију и т. д. Рекао би човјек да је то свестрано образовање; у ствари једино што знам добро језике, а и њих сам у дјетињству научила. Кад ми је прошло шеснаест година сматрала су да је моје образовање довршено и почеше ме наређивати, изводити на балове и шетње, рачунајући да се морам богато удати.

Ја сам се и удала, али не тако брзо као што је то моја мајка жељела. Изамеђу прошевине Конског и Федора Федоровића, морала сам не једном преживјети бурне сцене. Ја још ни сад не разумијем, зашто сам се баш ја морала богато удати; била сам без мираза, — доста велико ма-

мино имаће истрошило се на путовања, обједи, забаве, излете и хаљине. И ако ми је отац имао велику плату нијесмо с њом могли излазити на крај; дугови код шваље, код обућара и по дућанима све биваху већи и већи. Првије осим рубља нијесам имала, васпитана сам била врло ружно, једино сам имала љепушкasto лице, али за то и „ужасну нарав.“

На забавама сам се увијек лијепо проводила, увијек сам била опкољена младим људима, који се грабљаху са мном да играју и ако су се бојали мог језика. Ја сам врло добро знала да то чине због мог оца, који је заузимао угледан положај; илузија о себи нијесам имала. Послије Конскога, по мишљењу мамином, „правих“ просилаца није било. Онај бесмислени живот, оно скитање из салона у позориште и из позоришта у салон тако ми је досадило, да сам без оклијевања пристала на просидбу Федора Федоровића. Мама је била усклићена, а ја осјећах да ћу у њему наћи поуздан ослонац, па и ако не будем сретна, бићу бар мирна. Тако је и било. За све вријеме од кад сам се удала ни једном се не покајаш. Око мене су обљетали, жељеху ми љубав изјавити, по ја све то знавах на вријеме спријечити, мени се нико не допадаше.

А сад сједећи већ два дана сама, кад сам своје мисли прибрала, виђу да ме је у пошљедње вријеме обхрвало неко непознато ми осјећање коме се никако нијесам вољна подати. Главна је да ништа не ваља преувеличати! Што има ту особитога да ми се Димитрије Александровић боље допада него ко други. Ја му то нећу никад казати, а он ми је обећао, да неће мој мир нарушавати. Дакле l'incident est clos!.

Доста сам сједјела у затвору!.. Бог зна што може Димитрије Александровић промислити!.. Сјутра почињем излазити... За ме је веома јантересно срести се с њиме!

3. јануара.

И вријеме као да се радоваше мом изласку. У три сата наредим да ми буду готове саонице и тако пођем к мајци, ваљало јој је честитати нову годину.

С насладом сам удисала хладни ваздух; брза возња увијек добро на мене утиче, нијесам ни примјетила кад сам се довела до Литејне. У салону код клавира сјеђаше Ијумов и учаше дует с мојом сестром Вавом. Мама изгледаше врло лијепо у пепељастој плисаној хаљини срмом извезеној, и одмах ми понуди чај.

Ја је упитам: што тај дугачки гимназист у посљедње вријеме не избија из куће? Мама ми зачуђено одговори:

— Нјаташа, зар си ти тако наивна? —

— Представи себи да сам!

— *Chère amie* зар не знаш *qu'il est riche et orphelin!*

— Та он још учи!

— Па шта то мари.. Прво он свршава у прољеће, а друго данас се жене или врло млади, на ђачкој скамији или људи солидни, *d'un certain age*, с положајем.. Ја се тако радујем што се Вава Иајумову допада, и надам се да ћу све учинити, да из тога изиђе што озбиљно.

Ја сам се сјетила да се то зове: „стари се о срећи кћериној“ и прећутим.

— Како си ти? продужи мама, је ли здрав Федор Федоровић

Она увијек пита за здравље мога мужа и ако јој није симпатичан, јер није оправдао њена очекивања. Некако брзо послјие мог вјенчања мама ме је уморила, да утичем на Федора Федоровића, да јој плати рачун код модискиње. Ја јој у први мах одречем.

— Каква си ти себичница, Наталија — чуј већ стару пјесму — зар ти је жао мужевљевих новаца? Добро, добро, ја ћу му сама искати. И кад мој муж послјие неколико минута уђе, мама с умиљатијем осмјехом пружи му рачун и ко бајаги шалећи се замоли га, да га исплати.

Федор Федоровић двоумећи се погледа је тако хладно и извади новчаник преда јој неколико банака, али му се мама више никад није с таквим молбама обраћала; при свем том није се устезала иза леђа називати га тврдицом. Одношаји су међу нама остали исто добри. Прије свега мати се бојала да не буде смијешна, по њеном мишљењу ташта која се свађа са зетом — зар може што бити вулгарније и *mauvais genre*.

Ја попијем чај, посједим још мало и одвезем се кући. Признати морам да сам хитала, да продужим писање. На обали сам се среда с Никодимовим он ме поздрави неким декадентским покретом; сјетих се кад сам љетос кретала за Холмисто како је дошао да ме прати, донио ми букет цвијећа свезана неком широком пантљиком неизвјесне боје.

— Ах лијепа цвијећа, захвалим му се ја, а он скренувши главу на страну замоли ме: „*une fleur de votre bouquet*“.

Ја му, разумије се, дам. Он узме двијет и закити се рекавши:

— Докле будете на путу чуваћу овај цвијетак да вам га свјежа покажем у Карлсбаду. Ту малу своју бесједу он је свакојак о раније научио, и ја се потрудим да га похвалим са:

— Bravo, bravo!

Нијесам управо ни мислила ни у Холмисто, пошто сам толико пута обећавала, а нијесам никад отишла, те ми изгледа да то није могуће учинити.

У Павловском је било досадно, али предстојећи пут у иностранство биће ми награда за то. Првих дана мјесеца јула добијем два писма: од Олге Павловне и од Лизе у којима ме мољаху да већ једном испуним своје обећање и да им дођем у госте. И нехотице сам се смијала читајући та писма.

Олга ми Павловна писаше:

— Учините ми задовољство за имен-дан, моја мила, не будите себични, дођите да вас видим, да с нама проведете двије три недјеље, — што више то боље.

Раздознала сам како сад изгледа она лијепа витка дјевојка, каквом сам је ја посљедњи пут прије неколико година видјела.

А Лиза ми је писала:

— Дођи свакојак. За Бога како ти је задовољство зепсти у Павловском. Увјерена сам да Федор Федоровић може врло лако двије неђеље без тебе провести. Буди себична на неко вријеме, нек ти муж буде сам, а ти дођи да се огријеш на нашем јужном сунцу.

Појам о себичности у Олге Павловне и у њене кћери био је различит.

Оба сам писма показала Федору Федоровићу, он се насмије и понуди ме да отидем у Холмисто, говорећи ми да ће он чим сврши своје послове доћи по мене, па ћемо, као што смо већ мислили, у иностранство.

Много сам жељела да видим Олгу Павловну и Лизу и ријешим се да идем. Пођем, да се с мајком опростим, у Петерхоф. Мама се јако зачуди моме путу и очита ми малу лекцију.

— Опрости ми Наташа, до душе то није мој посао, али при свем том мислим, да ко има тако добра мужа као ти, не треба да га оставља сама. Помисли: *qu'est ce qu' il fera de ses soirées pendant ton absence*.

— Ја ћу само на двије недјеље, мирно јој одговорих, а муж ми је то понудио.

— При свем том ваљало је да се откажеш, продужи мама — што је већа разлика у годинама између мужа и жене, ту разлику мудра жена треба да ублажи својим старањем.

Ја се већ бјех одучила од лекција; била сам забуњена, не могах се удржати но јој рекох:

— Па што је; разлика међу нама није велика, свега неких двадесетак година, а што ја чиним понешто фантастично и што сам каприциозна, Федор Федоровић је одавно на то навикнут, он је још као младожења био обавијештен да сам себична.

Мама срдито диже своју љепушкасту главу и не знам чим би се свршио овај непријатни разговор, да у тај час не улеће као вихор Вава и загрли ме:

— Наташа, мила моја Наташа, зар си ти овдје, а ја то нијесам ни знала. Хоћеш ли код нас обједовати?

И ако јој рекох „не,“ ипак настави:

— Хајмо у моју собу, показашу ти нешто лијепо, тако лијепо!.. Изјумов може и почекаати.

Ја пођем с Вавом и кад сам се вратила као да сам се с мајком договорила, почнемо разговарати о сасвијем другим стварима.

— Сјутра дан ја отпућујем у Холмисто.

Олга Павловна прими ме као жељно очекивану кћер. Лиза и дјеца бјеху разdragани мојим доласком.

Била сам гавута.

Недјељу дана прије мог доласка Дмитрије Александровић је дошао на мјесец дана у Холмисто. Двије недјеље су пролећеле као сан. Никакав догађај не могу приближити, сјећам се само пјесме, шетње, безбрижног смијека и празничког расположења. За имен-дан Олге Павловне скупило се велико друштво, било је много младежи. Сваки смо дан приређивали нове шетње, игре и возњу по ријеци. Ја сам у весељу живо учествовала. Сви су налазили да сам се поправила; ја се осјећих опет млада и весела. Пјевала сам за те двије недјеље без престанка.

Зашто сам била тако весела не знам, нијесам се ни питала!

Вријеме је нечујно, брзо прошло. Федор Федоровић дошао је по мене и ми смо сјутри-дан пошли за иностранство. Живости ми наједанпут несташе. Било ми је веома досадно у Карлсбаду.

Несносни Никодимов дошао је са својим неувелим цвијетом и опет ми је ваљало слушати декадентске комплименте.

У Паризу сам оживјела. Допадало ми се наређивати и куповати тоалете, жељела сам да будем лијепо одјевена и интересантна. Кога ради? Нијесам себе то питала... али се ми увијек за неког наређујемо!

— Наставиће се —

С руског „Augusta“

В и д ј е ћ е м о ✓ (по Шатобријану)

Прошлост у животу баш ништа не вр'једи,
А садашњост опет још вр'једи мање;
К будућности сви су упрти погледи
И чекају од ње срећу, радовање.

На будућност своје полагајемо наде,
Са жељама к њојзи сви радо хитамо;
Наши сретни снови њом се само сладе
И живимо велећ': *видјећемо* само.

Ал' будућност, што нам такве дражи крије
Ето већ на прагу, већ пред нама ступа,
Па шта ј' она сада? — Ништа друго није
До садашњост, што се сузама окупа. —

Чим пред нама једном отвори се сцена,
Коју тако с жаром и жељно чекамо,
Хтјели б' да с' изгуби гровна слика њена
И живимо велећ: *видјећемо* само. —

Гледај старца, — снага све више му пада,
Готов је да оде са овога св'јета,
Па мисли ли о том? — О, не, он се нађа,
Да ће живјет' јоште осамдесет љета.

Пун искуства, знања, каже љекар њему:
Рано или позно сви морамо тамо! —
Али наш се старац руга томе свему
И живи велећи: *видјећемо* само. —

Ето Петар, Павле, — о, како се држе, —
То је примјер дивног дружевог држања! —
Но, гле! Павле Петру у невољи трже,
Новаца му тражи и ставља до знања,
Да без тога ноћас у тамницу мора. —
Па зато је к њему дотрчао амо! —
Што, зар ноћас јоште!? — Ман' се тог говора! —
Дођи сјутра, драги, *видјећемо* само.

Видјећемо то је ријеч чудновата,
Што се може згодно употребит' свуда;
Њу понавља често вјешти дипломата,
Понавља несретник, понавља и луда;
И велики људи, новинари важни,
Они што шуњају и тамо и амо,
Другови невјерни, љубавници лажни, —
Све вам то понавља: *видјећемо* само. —

Ж. Драговић.

Догађаји у Боки Которској од г. 1797 до 1814

К историји Црне Горе тога доба

од Л. Томановића

— наставак —

IX. Према црногорско-аустријскијем односима, којијема смо се упознали, није сасвијем јасна руска политика, коју су тада заступали Санковски и Мазуревски. Они су јављели у Котору, а у Црну Гору долазили, кад су их послови позивали. Аустрија и Русија биле су тада савезнице

противу Наполеона, а Мазуревски и Санковски имали су тада да извиде, што су били Вучетић и Ивелић замутили у традиционалнијем односима између Црне Горе и Русије, и знамо да су истину одма увидјели и нечовјечне сплетке противу владике отерили Несрећни Долћи, који је, као католички свештеник, могао давати њеког основа клеветама Ивелића и Вучетића пред руском владом, био је уклоњен упливом рускијем и аустријскијем; али Аустрији није ла Долћи сметао у Црној Гори као католички свештеник, него као

француски емисар. Ербер, који је црпао из намјесничког архива задарског, категорички вали, да је Долђи био успио, да се Петар I сасвијем баци у француска наручја! Очеvidно је да се тога бојала Аустрија, па јој се то и привирало; али је немогуће, да су то у Петрограду могли вјеровати. Млади Цар Павло I, тек је дошао на престо, био је дао потпуну задовољштину господару црногорскоме за увреде нанесене му; уз то у Петрограду се знало, како су Црногорци привржени Русији, и како је била слаба власт господарева над њима.

Смеђа пише: „Да сасвијем успостави руски уплив у Црној Гори, компромитирани ђенералом Ивелићем, који још (послије доласка Мазуревског) бијаше на челу изасланства, био је послан у Црну Гору бригадир и државни савјетник Стефан Санковски, до тада у мисији у Ђенови, и који га сасвијем успостави, особито када је био стављен на чело изасланства, а Ивелић опозван, премда не отпутова. Овај врло способни господин, као повјереник рускога Цара у Црној Гори, бавио се час у Црној Гори а час у Котору, поштован образованијем људма, његујући пријатељство са православнијем првацима у покрајини, који му се удвараху, и проучавајући вјештину аустријског делегата маркеза Кавалкабб, који управљаху покрајином, и аустријскијех војничкијех заповједника. Примаше кадикад од свог двора писма која му вавда доношаху руске војничке особе, и преписиваше се са рускијем генералнијем консулом Фонтоном у Дубровнику, а у сусједијем турскијем покрајинама са другијем упливнијем особама православнијем. Мало прије мисије овога господина у Црној Гори, руски је двор у два мата изражавао жељу бечком двору,

да узме у посјед Боку Которску, нуди му у замјену много већу накнаду у Пољској, и та су изражавања чиниена са много енергије и настојања¹⁾. Ово је сасвијем ново откриће у ономе, што је до сада објелодањено о догађајима у Боки тога доба; па и ако није ова тврдња још потврђена документално, она свакако свједочи да се та тежња тада у Боки приписивала Русији. По томе се може судити, каквијем је оком Аустрија гледала ове руске ивасланике у Котору.

К томе имамо и доказа, да су их аустријске власти сматрале као непријатеље Аустрије. Ђуро Дољаница, онај познати вођа грбальске побуне, који је био ускочио у Црну Гору, допратио је у Котор Санковског 19 јула 1805, и одма је био затворен. Мазуревски је лично посредовао, да га ослободи, али је био одбијен. Онда је Санковски писмено протестирао, али је морао одустати од протеста, кад му је било доказано, да Дољаница није црногорски поданик него аустријски. Затијем је одма 21 јула слиједио крвави сукоб на црногорском пазару у Котору, одакле се развио читави бој између Црногораца и аустријске посаде. Ербер пише, да су тај дан ту најприје Црногорци са Бокељима између себе заметнули привидну свађу, те један Црногорац испали пушку на свог противника, ал врло погоди у прса аустријског војника на стражи, који мртав паде. Отуда се разви прави бој између аустријске војске и Црногораца, у ком је пало 6 мртвијех и 23 рањена са јединијем лајтнантом гранадиријем с аустријске стране. Број мртвијех и рањенијех Црногораца не наводи се, него само да је био знатан. „Сјутридан су мртва тјелеса јаднијех војника пренесена у град, искасапљена најужасније: ње-

¹⁾ Висковић, 28.

коме је био одрезан језик, некоме извађено срце и очи, и тако даље.“ По овоме се види, да се мртви исти дан нијесу могли у град унијети, што значи да се аустријска војска морала у граду затворити. По аустријскијем званичнијем извјештајима излази, да су за то унапријед знали и Санковски и Ивелић, што више, Мазуревски се окривљује као зачетник тог крвавог догађаја у исказу неког Бојковића, у коме стоји, да је Мазуревски изјутра био позван на пазар црногорски, гдје су били од црногорскијех главара: сердар Ђико Милов Мартиновић и Новак Стијепов Мартиновић са Цетиња и Михо Ников Радонић с Његуша, и кад је међу њима дошао, да их је укорио, што су њеки Црногорци тражили допуштење, да уђу у град, из ког су с оружјем као жене били ишћерани; и што славе на пазар у Котор, ком је виша потреба од Црногораца, него овијема од Котора, пошто су им отворени сви турски сусједни пазари; изјавивши им, да их неће сматрати часнијема, док не освете увреду, коју су претрпјели. Очеvidно је да је овај исказ подметнут Бојковићу. Свакако, није било потребито ово потицање. У дотичном извјештају Кавалкабб надоставља, да „чудновата заштита Русије у корист Црне Горе доприноси не мало жалосном стању у Боки Которској, јер то Црногорце сили, те држе да им је слободно свако зло поступање против аустријскијех поданика.“ Кавалкабб дотле је допро у свом извјештају, да је предложио окупацију Стањевића и Мажина. Али Бради, који је уз то постао гувернером у Задру, није уважио тај предлог и скоро је укором наредио которском делегату, да паз

што је више могуће да одржи мир са владиком*).

У тој међународној мутљавини политички положај Боке, за вријеме ове прве аустријске владавине у њој, још нам више пада у очи, кад погледамо на дубровачку републику и на турски Клек и Суторину, који су растављали Боку од Далмације. За то је у самом почетку те владавине управа Боком била повјерена засебном гувернеру, који је исто као далматински гувернер зависио непосредно од Беча. Али у новембру 1804 г. бокељски гувернер Ђенерал Бради постаде гувернером Далмације и „Арбаније,“ и тада Бока би административно спојена с Далмацијом. Али за мало, јер услед Наполеонове побједе код Аустерлица, уговором Презбуршког мира 26 децембра 1805, Аустрија је уступила Француској и Боку и Далмацију.

Х. Русија у савезу с Инглеском, последије Аустерлица, није на мир пристала, и ми лако можемо себи преставити положај, који је наступио у Боки, кад је у почетку јануара стигао глас, да је Аустрија уступила Боку Француској, да се придружи Краљевини Италији и да је одређен рок предаје 28 фебруара. Савремени кроничар Смећа то стање потанко описује, и ми ћемо из тог његовог приповиједања суштину ожегати. Тек је тај глас стигао у Котор, Мазуревски и Санковски, особито овај посљедњи, превасходством свог политичког схваћања (*colla superiorità dei suoi lumi politici*), ступише у договоре са православнијем првацима и равнеше дјеловање у корист Русије. „Говори се, да на једној скупштини у Црној Гори, гдје су се састали са црногорскијем главацима православни прваци из Боке,

*) Ербер, 101. (Архив. задар. намјес. пресид. акти М 298, 3 октобра.)

ови посљедњи предложише, да се сви католици у Боки побију, да тако уклоне сметњу својој намјери и да присвоје њихова богаства; али да су се црногорски главари опрли, говорећи, да се они немају што жалити на католике. Обавијештена од вјернијех католика, особито од Пераштана, аустријска власт, што намјеравају православни, руковођени рускијем агентима, и како су распложени Црногорци, остаде ништа не радећи, нити покуша, да смотрено стане на пут јачању православно-руске странке.“ Чуло се било, да је Санковски саопштио аустријскијем властима руске претевније на Боку, и ако му је мирно не предаду, да ће је заузети силом оружја, тек истече углављени рок предаје Французима. Уз то Кавалкабб чу од војничкијех власти, да му Црногорци пријете убиством цијеле му фамилије, чим би тако престрављен, да је то и својијем саопштио, и у вечер, ко је био код њега на посједу, затекао му је женоу и сестру пунијех очи сува. Кавалкабб је држао састанке са војничкијем заповједницима, и једном су ту још били позвани вицеделегат конте Селватико и конте Буровић, начелник града Котора, гдје је први „са свом енергијом подржао част Аустрије против рускијех захтјева,“ али Кавалкабб одма распусти састанак и сви се разиђоше „а да ништа не рекоше.“ У то Санковски пође у Црну Гору, па за њим и Мазуревски, „а двије уре пошто је овај посљедњи кренуо, било је предано званично писмо, датирано из Црне Горе, од бригадира (Санковског) делегату Кавалкабб, којијем тражаше покрајину у име руског Цара, као припадајућу Краљевини Италији а не више Аустрији.“ Како је Кавалкабб одговорио, не зна се, али се зна, да је војнички заповједник Ко-

тора послао наредбе војничкијем заповједницима Будве и Новог, ако се појави каква му драго сила, захтјевајући те градове, да протестирају, али да нипошто не улажу оружје, него да градове уступе и да у Котор дођу. Тако је упуство био послао из Задра гувернер Бради са првом вијести о закљученом миру. Заповједник Новог упитао је, да ли да преда и муницију, ако је затраже, и одговорено му је, да се не противи; и тада је повукао из града једну чету гренадијера, оставивши само 170 војника. За Русију су се заузимали осим православнијех првака и православног свештенства и два католика из Котора: адвокат Ангон Фруска и пећар Иван Зарбирови. Православни послаше у Крф адмиралу Синјавину писмо, којијем га позиваху, да заузме Боку. Знало се унапријед, да ће ово писмо понијети Јоко Црногорчевић из Баошића на свом броду, са рускијем мајором Милетићем, који је носио писма Санковског и Петра I-ог, и Кавалкабб није ни томе стао на пут, него је још дао броду санитарско увјерење. Опоменуто о разнашању тајнијех писама, „не стаде им на пут, не издаде никакве наредбе, ништа не учиње.“ Све ово скупа побуђиваше сумњу католика, да су аустријске власти которске у споразуму са Санковским. Уз то су руско-православни емисари проповиједали, да је Бока, по услову предаје Аустрији, остала слободна, да располаже сама собом; пошто ју је Аустрија продала Француској, да ту срамоту не смије подносити народ, јер му вријеђа слободу и старе повластице, и квалифицира га као роба; да је на тупио час, да Бока врши своја права, кад се Цар аустријски не држи свечаног уговора, којијем му се Бока предала, и т. д. С друге стране Санковски и

његови људи увјераваху, да ће Цар Александар признати Боку као слободну републику, попут јонских република, и узети је под својом заштитом, а Црна Гора би је помагала у свакој прилици. Владику је пак увјеравао, да ће Бока бити сједињена с Црном Гором, као једна република под руском заштитом, којој би владика био предсједник, што би га с временом довело у стање, да рашири своју власт и на сусједне турске покрајине; да је тако могао обезбједити својој фамилији или пресједништво насљедно, или подложити државу једној особи из своје фамилије са правом насљедства и т. д. „Таква су била обећања овога способнога и ученога министра, који без икаква упуства свог господара, подизаше републике и државе“, само да подложи Боку Русији, — пише Смеха — па с временом и Црну Гору, а он да остане доживотни гувернер у Боки, обзиром на удаљеност од Русије, као независни господар, можда и са правом насљедства. Смеха ове своје јако интересантне успомене овако завршује: „Не може се а да се не стави питање, пошто смо у почетку ових успомена изложили предају покрајине Францу II, и пошто смо изложили разлоге, којијема Санковски и православни Бокељи траже, да буду слободни у избору свога господара, понављам, не може се да се не стави питање, увевши у обзир ствари, које су се збиле г. 1797, да ли данашња јевропска политика, статистика и дипломатија данашњијех јевропских монархија, могу и имају разложно усвојити разлоге у корист слободе, које православно-руски Бокељи наводе, и да ли их руски двор може и има подржанати?“³⁾ А ми на ово питање одговарамо: очевидно је,

да су сада православнијема Бокељима ти разлози важили исто толико, колико су важили католичкијем Бокељима г. 1797; што се у осталом провиђа и у овом Смехином питању, и ако то отворено не привнаје.

Карактеристично је, што је овим питањем учени и доста беспристрасни Смеха прекинуо своје успомене; и ми ћемо наставити по Пизанију, који је црпао са најпоузданијех извора своје излагање даљих догађаја.

Владика Петар је сазвао народну скупштину у Рисну 27 (15) фебруара, на којој је објавио долазак руског бродовља, и обећао Бокељима своју заштиту, изјавивши, да је готов борити са не само против Француза, него да ће знати и Аустријанце удаљити прије доласка Француза. Руска ескадра стигла је на Росе 28 (16) фебруара, гдје је ухватила један француски брод корсарски. Друго одјељење руског бродовља стигло је 5 марта; а Црногорци сађоше у Боку и заузеле све тачке, које нијесу биле у аустријском рукама. Котор и Будву опсеђају, а двије колоне од 1500 момака кренуше, једна преко Рисна а друга преко Роса, да се састану у Новоме. Маркиз Гивилијери, који је био одређен, да као аустријски комесар преда Боку Французима, пошао је на адмиралски руски брод, па мало ура кашње посла наредбу војничком заповједнику у Новоме, да отвори врата, имајући руски бродови одвести аустријску војску у Тријест и на Ријеку. Одма је за тајем Гивилијери пошао у Дубровник, одакле је уписао писмо 7 марта Ђенералу Молитору, ком је имао предати Боку, следећег садржаја: „Драги пријатељу, пошто сам изложио опасности и свој живот, да обезбједим окупацију Боке, морао сам најпослије попустити насиљу, и

³⁾ Висковић, 30—32.

руска је војска замијенила аустријску у Новоме, Котору и Будви. Када дознате потанкости, признаћете, да ни француски комесар не би друкчије радио него што сам ја комесар аустријски“^{*}. Пизани опажа, да су аустријски официри, који су се хтјели бар опријети, прије него се предаду, строго оптуживали Гизилијера кукавичлуком и издајом. и да се Гизилијери морао бранити^{*}).

Излагање ових догађаја како Смѣино, тако Пизанијево, у главном се слаже са Ербером, који га само допуња, да су се Црногорци, док је Гизилијер био на руском адмиралском броду и преговарао, били упутили да удре на Нови; да се војнички заповједник града справљао, да одбије нападај, али да га је Гизилијерова наредба задржала, услед које предаде град. За тиме су руско-црногорске посаде заузеле остала мјеста по Боки. Глас о овој окупацији изазвао је у Европи најживље расправљање; неки су сматрали овај факт повредом Превбуршког трактата од стране Аустрије, а неки су оправдавали аустријски поступак. Ербер наставља: „И ми се можемо мирне савјети придружити мњењу ових последњих. Гизилијери није знао гдје се Французи налазе, а у Боки имао је на расположење само 700 војника против иљада Црногораца и многобројног руског бродовла. Да је покушао опријети се, хтјаше компромитирати Аустрију пред Русијом и узалуд жртвовати посаду, и народ, који је имао права да га Аустрија поштеди, пошто јој се био добровољно предао. Осим тога, рок окупације од стране Француза био је истекао 28 фебруара с тога Аустрија није била у дужности, да чува земљиште, за које Сивјавин с разлогом тврђаше,

да није већ аустријско. Најпослије... очевидно је, да је Аустрија попустила императивнијем приликама, и с тога не може бити оптужена тајнијем споразумом са Русијом. Ако је било чије кривице, морамо је приписати заложбењу француске војске и немарности аустријских власти према црногорском дјеловању.“ С овим судом и ми се можемо сложити, само не знамо, што су могле аустријске власти у овим приликама, које смо већ видјели, да владају у Боки, без икаква потицања са стране; и за то је неумјесно говорити о црногорским или руским агитацијама, гдје су православни — двије трећине становништва — очекивали руско бродовље раширењих рука.

На сваки начин Аустрија није предала Боку Французима, како се била обавезала, и с тога Наполеон намјеравао, да настави рат против Аустрије окупацијом Тријеста и Сењске Ријеке; али страх, да француска војска не пострада у Далмацији, задржа га од те намјере. И преговори између Беча и Париза брзо постигош^{*} споразум: Браунау имао је остати у рукама француским, док Французи не заузму Боку.

Генерал Молятор, ком је био придружен генерал Лауристон, са 5 до 6000 момака, био је одређен да заузме Далмацију, преко Хрватске, али га на путу задржае ружна зимна времена. и његова војска стигла је у Книн тек 16 и 17 фебруара. Оголен требало је посјести остала главнија мјеста по Далмацији, па најпослије Боку. а тек 8 марта Французи су били у Макарској!^{*}

Ми смо видјели, да је Санковски чекао, да истече рок предаје, одиста из обзира према Аустрији; али да су Французи дошли и прије

^{*}) Висковић, 93. Сравни Storia di Montenegro, Милаковић — Казначић.

^{*}) Ербер, II., 4—11.

28 фебруара, трудно да у њој шћаху останути, јер је сила прилика унапријед била ријешила ову црногорско-руску окупацију Боке. А главно је било то, што је у то доба било концентровано на Крфу 26 рускијех ратнијех бродова са 7 до 8000 војске сухопутне, од којијех ратнијех сила, дођоше у Боку, како Ербер пише 10 вазела са неколико фрегада, корвета и брика и са 6000 сухопутне војске; док Молитор није толико војске имао за окупацију цијеле Далмације и Боке, а без иједног ратног брода.*)

*) Маркиз Гизилијери ипак је одговарао за ову окупацију Боке и Аустрија и Наполеону. Ербер наводи, да је од Аустрије био осуђен на доживотну тамницу у Трансилванији; од које је казне био по свој прилици ослобођен, кад је Аустрија опет заратила са Наполеоном, јер г. 1808 видимо га у његовој родној Болоњи, гдје су га француске власти затвориле и подвргле строгој истрази.

— наставиће се —

Прилог Историји Црне Горе Приопштава Марко Драговић

Пролазећи ту недавно преко Котора, срио сам се с г. д-ром. Ивом Стефановићем и он је био тако добар, да ми даде овај докуменат, који је он извадио из књиге дукана, датијех породици Љубановића у Грбљу.

Нећемо се за овај пут уцупштати у какав шири објашњења овога документа, него га износимо онаквог какав је: у оригиналу и српском преводу, па нека он сам за себе говори. Износимо га, вељу, и предајемо напшијем историјскијем *Еростратима*, који хоће пошто што да прославе своје име, па ма то било и рушењем највећијех народнијех светиња.

Да, чудна је ствар та слава; она чини много чуда у свије-

ту, али чевнути за њом, а занемаривати истину и забашуривати је у вјешто сплетенијем софизмима, а мјесто ње истицати Бог зна на каквом темељу засновану тенденцију, — то нита је достојно славе ни похвале и Ерострати ће наићи на свој утук, те у мјесто славе, они ће бити достојно осуђени и жигосани.

Ево тога документа:

PETRUS GRIMANI Dei Gratia Dux Venetiarum, etc.

Nobilibus, et Sapientibus Viris Marino Antonio Cavalli, et eius Proximo Successori; Provisori Nostro Generali in Dalmatia, et Albania Fidelibus dilectis Salutem, et dilectionis affectum.

Sopra il ricorso della Benemerità Comunità di Zuppa, avendosi intese la informazioni delli Deputati, et Aggiunti alla Provision del Danaro, de Deputati al Militar, e del Predecessor vostro Dolfin viene in risoluzione il Senato di renderla consolata con la corrispondione delle Paghe correnti, che importano come si è inteso Lire *quattrocento novantasei in ragione di Mese* di cotesta Moneta, si ordina pertanto al Magistrato suriferito de Deputati, et Aggiunti alla Provision del Danaro di spedirvi di Mese in Mese la Summa predetta in groppo à parte, certi Noi che il zelo vostro saprà rinvenire li modi, e le maniere caute perchè non succedano disordini, e siano sempre, pontualmente, e per intiero corrisposte esse paghe alla Comunità medema. Doverete però far precedere all'esborso una Solenne dichiarazione, che ogni volta, che li Popoli della Comunità sudetta di Zuppa fossero per mischiarsi nelle direzioni pericolose de Montegrini à Danni de Turchi, veranno per sempre levate risolutamente le paghe stesse. La presente publica condiscendenza segnata à favore di chi non ebbe parte alcuna ne movimenti suespressi, non averà à servire di esempio per quelli, che si sono framischiati nelle indicate controversie per il qual motivo gli fu sospeso l'Assegnamento. Quanto sia in fine al credito, delle Paghe decorse, si vanno ricercando i necessarij lumi, ed intanto Voi potrete rendere consolati quei Popoli con la sicurezza della Publica Predilezione.

Dato, in Nostro Ducali Palatio die 20 Septembris, Indictione 5-a M.DCC,XXXXI.

Andrea Bernardo Seg.

На молбу заслужне општине грбљеске, пошто се дознало из извјештаја представника и порезних пристава, од интенданта војничкијех и од Вашег представника Долфина, одлуком Сената је ријешено да се задовољи са признањем текућих плата, у износу како се разабрало лира *чешинистотини* двадесет шест мјесечно у истом новцу, заповиједа се у толико горереченоме Магистрату Депутатима и приставима порезним да се шаље од мјесеца до мјесеца гореречена сума у групе на по се, с нашим увјерењем да ће вредноћа ваша умјети наћи опрезне начине да се не би случиле неуредности, и да буду увијек, тачно, и у цјелости исплаћиване речене плате истој општини. Морате пак предходно исплати узети свечану изјаву, да сваки пут, кад се народ гореречене општине грбљеске буде мијешао у опасним правцима Црногораца на штету Турака, биће за свагда исте плате одма укинуте. Ово јавно повољивање назначено у корист онога који није имао никаквог удијела у горепоменим покретима, неће послужити као примјер онијема, који су се мијешали у назначеним распрама, због чега ће му бити укинута одређена плата. Кад се на посљетку буде тицало да ли да се има право на плате којијема је рок исплате протекао, онда ће се прибојни нужном расвјетливању ствари, а у толико Ви ће те моћи утјешити тај народ са увјерењем Јавног Благовољења.

Дато у нашем Двору Дукалном дана 20. септ. Назначене 5 MDCCXXXIX.

Андреја Бернардо, тајник.

Срећа и несрећа

(слике из живота Данта Алигијери)

с француског Ж. Драговић

Два су догађаја главна у животу Дантову: љубав према Беатрици и прогонство из Фиоренције.

Нему је било девет година кад се с Беатрицом упознао, а и њој од прилике исто толико. Од милоште називаху је надимком Бис.

Она му се учинила чаробна, боје њезне и племените; обучена бијаше као што је

доликовало једној младој ђевојци. „Од тада је, говори он, љубав обухватила моју душу. Та љубав је, силом коју јој придаваше моје уображење, тако завладала са мном, да сам постао потпуни њен роб. Та ми љубав заповиједаше понекад, да идем да тражим тога младога ањела; ишао сам да тражим ту женску и ја је виђех са пртама тако грациознијем и љубазнијем, да се заиста за њу могаху рећи оне Омирове ријечи: „она не изгледаше као кћер једнога смртнога, него као кћер Божија“.

Послије оне среће, коју човек осјећа кад љуби, није ништа на свијету дирљивије од онога наивнога, њезнога и pjesничкога начина, којим се та љубав исказује.

Мало доцније, Данте је поново срио Беатрицу; она је била у бијело обучена, *bianco vestita*, а пратиле су је двије ђевојке мало више од ње (Како се и најмање појединости зарежу у заљубљено срце!) Пролазила је једном улицом, на којој се бијаше зауставио Данте, дрхтећи од страха. Она га је тако грациозно поздравила, да му се учинило, да види сва чудеса и тајне највећег блаженства. То је било око девет сати из јутра, а у исто доба, то је било и први пут, да је он чуо њезин њезни глас. Он се повуче као опијен у најкраћи угао свога стана. Тамо, мислећи о томе поздраву, би обухваћен дубокијем сном, у коме је имао *виђења*.

Ова млада ђевојчица, својом невидљивом руком, отворила му бијаше поздаћена врата онога, што је идеално и чудесно.

Пријатељи га питаху, да им каже име своје драгана: он их гледаше, увидишме и — не одговараше ништа. Он је виђаше у себи саме, *окруженим чоробном благошћу*. У његовом срцу становаше блаженство, које надмашаше његову снагу. Један поздрав, један поглед њен бијаше довољан, да изведе Данта из себе самога. „Тај поглед, говори он, бијаше за мене врхунац среће. Ја сам тако био прожман њезним осјећањима, да ми ни мој најљубији непријатељ није у томе тренутку могао бити мрзак. Никакав бол, нити никаква туга не могаху ући у моју душу.“

Данте је пјевао њене чари у својим *sonetti, canzoni* и *madrigali*. Из једнога мјеста његове „*Vita nuova*“ види се да јој је обећао, да ће је овјеквјечити у једином дружињему дјелу и — одржао је ријеч. Према томе *Divina comedia*, то ремек-дјело људскога духа, може се узети као кулминациона тачка страсне љубави, љубави у потпуноме расцвату своје.

Једнога дана Беатрица се је нешто збунила, кад је близу себе опазила свога љубавника. И најмлађе и најнеискусније женске слабо се у томе нарају. Није тешко било погодити, какав пламен гори у Дантовом срцу, и ако је био прикривен завјесом стидљивости. Она га је виђела и по-друга му се је. То је био мач у срце Дантово.

Увријеђен, он се повуче у свој стан, да се потпуно преда тузи. „Ту сам, говори он, последије неког времена и горкога плача заспао, као дијете, кад га казне.“

Пјесници су нећиним били несретни у љубави. Презрени, одбијени и преварени, они су проводили читав живот у меланхолији и имали посла с предметима без душе. Тако зар и треба, да би та хармонична дјеца природе вјечито била расположена за рад, да стварна љепота прелази испред њих тек залијек, као сјенка, те да ни мало собом не заклони љепоту вишу и идеалну, која их привлачи к вјечности.

Једнога дана Беатрица одби Дантов поздрав. Пјесник бијаше коначно избрисан из њеног срца. Она га, како веле, сма-траше за сувише млада за себе. Како се може љубити једно дијете невријех година, које изгледа више као брат?

Мало доцније, Беатрица се удала за сина једног пријатеља свог оца. Па је ли она заборавила пјесника, онога пјесника, који се доцније тако величанствено ње сјетио? Је ли се кајала, што се тако удала? Да ли остаде у њеном срцу каква грижа, која лагано ради, али која најпослије и живот подгризе? — То није познато; али је познато то, да је она мало за тијем умрла.

Кад се Беатрица удала, Данте је могао имати 22 године. Да је тај догађај бацио његов живот у наред, то би се могло погодити а да се не чита његова *vita nova*, у којој је пјесник описао своје несреће. Стање Дантово бијаше опасно. Бојали су се, да туга не сатре несретника. Пријатељи га савјетоваху, да се ожени другом ђевојком.

Данте послуша и — ожени се. Но без сумње тај брак је више био зачињен досадом и тугом, него љубављу. Јадна Беа бијаше једна од оних жена, којом се човјек послужу, да њом избрише из срца другу.

Изван је сваке сумње, да је Данте приучен к поезији својом несретном љубављу; будући му је Беатрица била отаца на земљи, он се вину за њом на небо, на крилима вјере и маште.

Тако, на прагу средњег вијека, ми се сретамо са једнијем новијем осјећањем, које није било, бар у томе облику, познато староме свијету. То осјећање, прожмано осјећањем религиозним, из којег и потиче, обасјава њежном и пријатном свјетлошћу брачни живот, који одређује човјечанству ново назначење и који прожима својим утицајем сву нову историју, а то је осјећање — љубав.

Са дирљивом успоменом срца Данте даде име Беатрице кћери, која му се роди од брака с Веом.

Но он је и другаче доказао, да се сјећа госпође од својих снов и да јој је вјеран; тој Беатрици која га одби и презре као дијете, која му засија у срце све адске муке, он се осветио... осветио јој се тијем, што ју је обоготворио у својим бо жанственим стиховима.

Љубав је, дакле, први чинилац, под утицајем којег се је формирао Дантов геније. Једна женска, успомана на коју? прати га од једнога свијета до другога, која му пробуда срце зраком меланхолије, чија лијепа и тужна слика постаје још љепша што је удаљенија и недоступнија, која се пречишћа у смрти потоње греховности човјечанства, која заодјевља вјеровањима времена ореол славе непропадливе, — такав је Дантов геније, који надахњива његове мисли и који невидљиво управља осјећањима читавога му живота.

Данте бијаше своје срце везао за два предмета, за једну женску и за једну варош: жена умре, варош га одагони.

Да бацимо сад поглед на то, какав је утицај учинило на њета његово прогонство

Ми би могли овдје рећи: што се нас тичу политичке свађе од прије шест стотина година? Што се нас тичу *Велфи* и *Гибелини*, *бијели* и *црни*? Један човјек као Данте не може се судити по његовијем односима према партијама и догађајима свога доба, он се суди по односима према развјатку човјечанства.

Али опет потребито нам је знати и те партије и догађаје, с којима је везан живот италијанског пјесника, да би смо могли појмити покрете његова срца. Данте, пошто је заузимао разне дужности, био је у једном народном покрету проћеран из Фиоренције. Тада он, под утицајем осјећања, што их пробуда у њему његово прогонство, промијени своја политичка убјеђења и од Велфа постаде Гибелин.

Ми не би никада дошли до те мисли, да овага изгнаника уврстимо међу мученике за слободу, да нас није дубоко проучавање његова дјела и његова уплива на покрет духа људског у средњем вијеку увјерило, да је он, поред свију политичких прџа, припадао по својим тежњама демократској цркви.

Кад из ближе погледамо Данта, кад га погледамо у средини у којој је живио, видјећемо да је то био човек од власти; кад га погледамо из далека, у средини у којој се претресаху вјерска и политичка питања, он је био човек слободе.

По склопу свога духа, ако се можемо тако изразити, по орловским пртама свога лица, Данте је изгледао царски; по узвишености карактера, по предосјећању будућности, он се у исто доба истицаше против властољубивости римске цркве и против савеза између народа и папства, који се је савез, с такве гледишта свете столице, морао завршити клерикалним подвлашћењем Италије. Између двије тираније он је бирао ону, која, не потирући принципе религиозне, не би толико отешчавала прогрес умне људске моћи.

Прогонство је расцијепило срце у Данта. Он је у Фиоренцији оставио жену и остау своју породицу, која због малолетства жље бијаше расположена за бјегство. „Он се није, говори Бокачио, узнемиравао за Ђему, јер је знао, да је она била родила с неким члановима противне партије; али он, несретник, скитао се је тамо-амо у неизвјесности. Жена му крајње оскудно живљаше са дјецом, јадница, принуђена да се занима неубичајеним радом“.

У њему бијаше нечега велфскога и нечега гибелинскога, нечега великога и нечега *простога*; нечега заточеничкога и нечега власничкога.

Судба овога изгнанника јако нас дира; човек који је своју обућу раздирао по туђим негостопримним улицама, који, забиљежен међу другим људима, скитаху кроз Италију и Француску с туђињем изгледом генија који страда; човек који немаше ничега свога, па ни свакидашњег хлеба, јер и њега добијаше као милост од онијех, што га примачу; човек који немаше ни своје главе, јер га фиорентијски савет бијаше осудио на спалиште, па поред свега тога тај човек тако порушен, тако измучен, бијаше достојан да му се завиди. Тај изгнанник бијаше у исто доба и судија и господар свога вијека пред потомством. Што

би будућност знала о многим личностима Фиоренције, да им Данте није учинио част да их мрзи? Освета пјесничка разликује се од освете једнога владарца, — она не убија, но чини да се живи.

Гњев Дантов, то је гњев страхан; и дркће се и радује у исто доба кад се види, да тај гњев баца у вјечни огањ читав чопор неваљалијех попова, злијех управника и злијех грађана. Гибелин није задовољан да уздрма свјетску власт св. столице, — он загриза зубима, са неком јадовитом јакошћу, у саме мождане папства. Он једе папство у самоме дну пакла.

Посред тога гњева, изазваног осјећањем правичности, Данте је био зајеვენ за срце љубављу према домовини, успоменом на Фиоренцију и сазнањем свога прогонства; он писаше тада својим суграђанима ове дирљиве ријечи: „*Popule mi, quid feci tibi*“; о мој народе, што сам ти учинио, да ме лишиш неба и љубави моје отаџбине!“

— Свириће се —

— жж —

О цјене и прикази

Милорад М. Петровић: **Сељанцице**. Београд. Електрична штампарија П. Турчића (Бранкова улица бр. 3). 1902. Цена 0 50 дина.

Ступили смо били у вишу средњу школу, па је сљедовало и да се упишемо у литерарно јачко удружење, јер смо на то сад имали право. И уписали смо се. —

Ми новацији не би никад изостали од скупа удружења а тамо смо обично мирно сједјели и слушали што „опробани“ говоре. Бивало је да неког од нас повуче жудња за „славом“ и да потражи од предсједника ријеч, али кад би предсједник објавио наше право говора — дотични „говорник“ би устао и у великом узбуђењу би обично изговорио: „Господа предговорници су рекли све, што сам ја мислио казати“ — и по том би сию да ни сам није знао како.

По наша жудња за говорништвом била је малена према оној за „књижевном славом.“ Милорад је од нас новација први убрждио, да пријави своје „сочиненије“ за читање на скупу. Била је то пјесма љубавна, чијег се имена не сјећам. Нестрпљиво смо очекивали отварање скупа чији је „дневни ред“ био објављен и на којем је поред

осталог стојало: „.....— пјесма од Милорада М. Петровића.“ И ово па је било доста. Ми смо новог пјесника завилљиво погледали, а он је триумфовао. Дође и тај дан. Милорад је прочитао своју пјесму и скуп га је поздравно плескањем руку. Он бјеше на врхунцу славе, али на жалост сад мораше с тог врхунца — доље! Пјесма се дала критичарима и они на другом скупу „поцијепаше“ аутора на паранпарче. Рекоше му да није пјесник, да нема дара, да га музе не инспиришу на пјевање и што ти још знам. Што је пак то речено о слику, о тропама, о фигурама, о метру... то нијесам у стању овдје навести, — та ту вам је био читав одсјек из теорије књижевности, који говори о поезији, те је критика на једну пјесмицу од неколико стихова изнијела повише исписаних табака.

Милорад је био убијен. Покушао је да нешто говори, да се брани, али је био заливен ријечима „критичара“ и њихових приврженика. Ми новајлије смо га жалили, али му нијесмо могли помоћи, јер га обајају људи „од знања,“ а ми шта смо?..

Милорад се повукао и живио под именом „пропали пјесник.“ Ово је име потрајало често и он се морао с њим помирити. Његов је крах много од нас опаметио: ми новајлије се не шћасмо за дуго ни за живу главу јавити са каквим својим радом; али смо теорију књижевности учили са највећом вољом, а већ са Његушем, Бранком, Јакшићем, Лазаревићем, Јанком и др. и лијегали смо и устајали.

И опет се Милорад јавио и то с пјесмом, али можда читаве двије године после оног свог краха. Понудили смо се за „критичаре“ његове пјесме и нас неколицина из његове генерације, и скуп је пјесму дао баш двојици из те генерације. Један од те двојице био је писац овијех редака.

Управо не знам сад с чега је то било, да сам баш ја прогласио Милорада за пјесника, не знам како сам мотивисао то прокламовање. Сјећам се само толико, да је и моја „критика“ била и опширна и претрпана именима: метонимија, еуфемизам, синекдоха, градација, трохеј, јамб, дактил и т. д.

Милорад је и даље пјевао, читао пјесме на нашим скуповима, па их почео и штампати и то у — „Малом Журналу.“ Професор литаратуре једном на часу рече да Милорад има дара и мени је то било веома драго; радовао сам се кад су Милорадове пјесме почели доносити угледни

ерпски часописи, а још више се сад радујем, кад се Милорад јавља збирком својих пјесама, коју је књижевна критика веома симпатично поздравила. А што ми је особито до свега тога? Зашто да се баш толико томе радујем? Мила ми је Милорадова појава у књижевности поред осталог и с тога што... сам баш ја, и ако можда сасвим случајно, први од свега свијета, приписао Милораду пјеснички дар. То је свакако сујета с моје стране, али ето — ја је признајем.

*

Вели се да је сваки човјек мање више пјесник у души, али нема сваки моћи да изрази оно што осјећа. Онај који прочита Милорадове *Селанчице* увјериће се да је заиста тако. Кад ове пјесме читаш, чини ти се да је пјесник много што шта од оног, што је тамо забиљежено, узео теби са душе, са срца. Ако си се које љетње вечери приближавао селу задуван радом или дјечачком пром у пољу и прислушкивао „за леђима“ сеоске врве, чићеће ти се, да пјесник анализира твоју душу, кад прочиташ његову пјесму „Вече на селу,“ која овако гласи:

Са звезданог неба блешти
мио сјај,
Попад цврчи, ветрић пири,
мири гај,
Из ливаде пјесма бруји —
диван склад;
Звонца звоне, дому хите
чобанчад.
А кров село бирово се
чује глас:
„Куп'те данак, наређује
кмет и влас!“
Из далека разлеже се
фруле звон,
Нека цура тек прошапће:
„Дал' је он?“
Жагор, врева, лавез пасе
уокруг,
Полагано сумрак гари
до и луг

Ја не знам што би се више тражило од једног пјесника вечери на селу. Овдје је Милорад тако погодио жицу, да се човјеку, који је живио на селу, кад прочита ову пјесму јавља у глави читав поворка мисли, асоцира се читав његов прошли живот, с којим је везана нека несекавана сласт, која често пријатно голица нашу душевност, а други пут нас баца у меланхолију, јер жалимо што и сад не уживамо — вече на селу.

У својим идилским пјесмама Милорад, у колико се јавља као добар лирничар, у толико пред нас излази и као одличан посматрач. Све што види лако примјети, а то

опет на њега живо рефлектује. Његово „Зимње јутро на селу“ подсећа те на многа туробна јутра, која си преживио; читајући ту пјесму осјећах се некако срећним, што се твоје коже баш ништа не тиче то што:

По пучини сивој облаци се гоне
И сувице роне,
Ветрић лако нида оготеле гране —
Пусто на све стране
Стари зељов урликне ил' вене
И репом покрене
И за тренут све се утиша, умири,
Само ветрић пири...
А у часу Исток заруди, засветли,
Запојаше петли,
Из торова влажних заблејаше стада
И јутро овлада.

Љубав, која се у *Селанчицама* опјева, јесте опет идиличка љубав и како је та љубав у ствари наивна, такву је на длаку и пјесник износи. Ираз жеља, осјећања, мисли уопште све је то онако — селачки. Ево примјера:

Да је мени душо, Јело,
Цело село
И у селу сто појата
И сто хата!
На сред села три дућана
Молована
И у њима товар чјима
Ибришима!
Хај!...
Продао бих цело село
Душо Јело,
И у селу сто појата
И сто хата.
На сред села три дућана
Молована
И у њима товар чјима
Ибришима
Савидо бях до два двора
Од ирамора,
Купио бих влатне токе
Од две оке
И на појас трамбулосе
Што пркосе
Ти би чула па би мени
Добегнула
Хај!...

Круг мисли даје вољу и осјећање и овдје је пјесник тако хармонично извео тај узрок и те последице, да се то исказати не може.

Пјесник је и пикантан без чега се не може ни замислити ова врста поезије, али је та његова пикантерија опет — наивна, и опет некако увијена — таква, да се може тријети без зазора:

Ноћ миреше!...
Драго моје, самоћа ме пуста сатре.
Којекако дан протече,
Али стрепим к'о од ватре,
Кад наступи црно вече.
Не могу ти 'вако више...
Ноћ мираше!...

Понекад се додуше прилично и забавди:

Моје лане не било му жане
Носи ивицу, баш под грлом близу
Сува злата око бела врата..
И мердана и других ђердана,
Па ми жао, и жао и криво,
Што јој нисам и сам тако близу,
Дану бих је у грло целив'о,
А ноћу бих под грлом почап'о.

али ипак ничега отужног, ничега баналног — опет је и ово скинуто са наивног срца, срца чедна, непоковарена, која жели и том се жељом храни и храниће се док му лане не доведу. И то лане неће чути из уста *јарама* оно што се у горњим стиховима каже, не, то је само изговорено у каквом лугу, гдје га нико не може чути — можда није ни изговорено, већ само замишљено и пјесник је погодио нечије мисли, прочитао је нечије срце и сложио то на хартиви тако *лијето — прелијето!*

Узмите те прочитајте ма коју драго Милорадову *Селанчицу* и она ће вам у минијатури показати један читави свијет, свијет селачки, ако имате моћи да га опазите. Да, збиља, треба и за то имати моћи, треба бити у том свијету па разумјети *Селанчице*, треба бар нешто окусити од оног живота, који се у овим пјесмама копира, па тек онда осјетити сласт њихову. Лежати на мекој трави или скоро осушеном сијену тако, да те мирис *мајкине душице* чисто загушује; чути око себе како јагањци полако кидзају траву и дишу стереотипно; слушати пјесму или врагољасту кикот *селанчица* иза каквог шумарка, па још опазити ту глас свог *ланеша* то је живот нарочите врсте, то је сеоски живот и — ту је доста речено.

Заиста ако је ико од Срба до сада снимео српско село с друштвене стране и илустрирао га у стиховима то је учинио Милорад М. Петровић и, помислите, то је учинио у једној малој књижици од 39 страна малог формата, која садржи свега 34 пјесмице — али треба знати да су те пјесмице баш праве *Селанчице* „с мишљу и персоном.“

Милорадов је стих лак, дикција је у његовим пјесмама изврсна, читање истих тече као лака жубор вода.

Дај Боже да се млади пјесник надале усавршава, како се не би преварили у садашњем мишљењу: да је Милорад М. Петровић значајна појава у нашој књижевности.

Цетиње.

Саво П. Вулетић.

Лек противу јектике, свију катара и великог кашља, од *Радоваца Милаковића*, Београд Штампарија С. Хорсвица. 1901. страна 19. Цена 0-50 дин.

Прочитао сам врло чудновату књижицу, која се појавила у нашој медицинској литератури под насловом који горе исписан.

Већ је сами наслов побудио у мени: с једне стране радозналост, а с друге неку врсту бојазни. Колико ме интересирало само питање с чисто научног гледишта, толико је оно уливало у ме неку особиту врсту страха од преваре, коју је природа тако вјешто и незамјетно упутила у цијели живот свега, што у њој постоји.

Лијек противу јектике! Та то није лако ни помислити, а камо ли јавно пред свијетом изговорити и објелоданити.

Одавно заузет и добро заинтересован овим питањем, књижицу сам пажљиво прочитао. Г. писац истиче у њој двије главне тачке: начин заразе болешћу и начин лаког и радикалног лијечења од ње. Он вели и тврди, да је борећи се с јектиком, од које је сам боловао (од брзе, галопирајуће) и преболео, открио случајно тајну, како у смислу начина заразе, тако и у смислу самога радикалног лијечења од ње.

Г. писац држи, да прашина с многим бактеријама, међу осталијем и туберкулозним најприје, да како, допире у носну дупљу, ту се гомила и проузрокује знатне измјене у носним жлијездама. Жлијезде се под утицајем такве иритације поремете из нормалног стања, те почну налик на вреће или гнојење да луче много више пљуваче, него кад су у нормалном свом стању. Кад се такве пљувачке накупи и нагомила повише, то она почне услед своје тежине, да клизи на ниже и да се спушта управо у плућа, гдје се у току дужег времена гомила, па кад се доста накупи почне да смета болеснику да дише, а крви да слободно по тијелу циркулира и прима потребну храну и храни тијело. Мало по мало накупљена пљувачка почне да гњије и тијем проузрокује јектику са свим њеним знацима.

На основу такога начина заразе, г. писац мисли, да је лијечење од јектике веома просто, лако, јевтино и, што је најглавније, свакоме доступно — ту ништа друго не треба него *не дати пљувачки* и *сличи* да иде из носне дупље у плућа. У томе је, мисли г. писац, сва тајна, коју је он открио и од које зависи и ток и лије-

чење једне од најжешћих и најопаснијих болести, која убија према савременом рачунању свако седмо чељаде, не обзирући се на неуморни рад и непрекидну борбу с њоме и дан дањи.

Ја признајем, да сви проналасци, мање више, искрсавају неочекивано, случајно, ал' не могу и не смијем признати, да је у свакоме послу откриће оно, што се на први поглед као такво чини. Зато се није с горега свуда чувати оне мало час напоменуте преваре, јер она умије који пут и на танак лед да наведе — и то је нека врста природне игре.

Бојим се да се тако штогод не деси и с „тајном“ и с „открићем“ г. писца ове књиге.

Страх ме прије свега зато, што је та тајна и откриће пребрзо истурена на јавну продају, па ко што да. Ја знам, а знаће сигурно и г. писац, да се открића, особито така, какво је лијек противу јектике, за којим се одавно јури са много жудње, овјеравају и огледају много и много пута, па тек се онда излази с њима пред јавни свијет. Така тачност, тако овјеравање и хоће се баш зато, што се човјек боји, да се није преварио. Није лако љоснути с научне висине у благо шарлатанизма и наивног и празног славољубља. Мени би око срца много топлије било, да је господин писац снабдио своју књижицу су једно 20—30 примјера, гдје је научно било на пракци примјерено његово откриће на разним степенима јектике и у разним приликама самих болесника. Успјех или неуспјех најбоље би говорили за или против новооткривеног лијека. Један случајни примјер ништа не доказује и он остаје ваза и у сваком случају ништа друго него гола случајност. Колико примјера има у животу, гдје се случајно написала изљечивост једне или друге болести разним моментима, који се никад више нијесу могли поновити нити уопће примјенити нигдје ни близу с каквим год подобним успјехом. Ја бих сам могао навести неколико примјера у томе смислу. Два су баш интересна, јер се тичу саме јектике. Један болесник није се ничим лијечио, јер није могао од велике сиромаштине и остао је, да се бори са својом болешћу домаћим средствима. Једном приликом сретем истог болесника с мајком му. Упитам, како је и на моје велико изненађење, рекоше ми, да је сасвијем добро и да је кренуо у манастир, да се помоли Богу. На питање, чиме

се лијечио, рекоше ми, да му је поп из Т. читао молитву из „великог требника.“

Они су потпуно дакле увјерени, да им је помогао поп из Т. читајући молитву из „великог требника.“ И сигурно да су умјели писати, или боље рећи да су тежили за каквом год „научном славом,“ написали би: „Молитве попа Х. из Т. као једини радикални лијек противу јектике.“ Ту би навели за примјер и потврду свога мишљења поменутог болесника. Не тичући у значај „вјера твоја спасетја,“ рећи ћу, кад би збиља излијечиле молитве истог попа и још неколика така болесника, овда наука не би имала права, ма колико се она скептички односила, да се не заузме најозбиљније око тога питања, као средства не случајнога, него које мора имати у себи и неки дио физиолошке истине.

Други случај несумњиве јектике (tuber. bacil) сам сам имао под својим ругама и лијечио сам га по претходним примјерима само ихтуолом и на моје изненађење, болесник се потпуно опоравио и привидно излијечио, узео пасош и отишао у Србију.

С ова два примјера нијесам ништа друго хтио рећи него само напоменути г. писцу, како се данас тешко долази до научне истине и колико треба свестране пажње, па да се човек увјери, да га или друга појава није гола случајност, на коју се тако често набасаву у животу.

Осуство извјесне количине научних проба и нетачност одређења саме његове болести, приморава ме, да посумњам, да се г. писац јако преварио и огријешио о закон самоодбране, на коме се, нема сумње, оснивају сви многобројни случајеви самоодрављања и од јектике и од безброј других болести.

Ја нећу и не смјем рећи, да г. писац није имао јектику, али ће ми се, мислим допустити, да могу посумњати у то, пошто нијесу изнесени и показани тачни знаци и докази, нарочито микроскопске пробе о Коховим бацилама.

Не треба бити медицински образован, па да се зна, да има много болести, особито у извјесним стадијима, које јако једна на другу наличе, — то је мање-више свакоме познато. Није сама јектика, од које се нагло мрша, много кашље, иде крв на грло и т. т. Такијем се знацима показују и друге болести. Нека изводи г. писац завирити у књигу разних болести у органима за дисање и крвоток и многих других дискратично-нутритивног карактера, па ће се сигурно без муке у то увјерити. У та-

ким тешким и замршеним приликама, особито, кад је ријеч о јектици и гдје треба доћи до што боље научне истине, микроскопу се даје, према савременом научном мишљењу, главно решавајуће мјесто, ма да се и он чешће нађе у непридици немогући тачно дати свој глас на једну или на другу страну.

И да је г. писац боловао па и преболело баш *брзу јектику*, и да је он о томе увијерио читаоца најтачнијом и строгом научном симптоматологијом — што му на жалост није до ума дошло, свакако би требало, да се види, колико може имати научног ослонца и практичне пријеме његово „откриће“ и начин лијечења противу јектике, као болести уопће не узимајући у обзир никаквих случајности.

О правом узроку јектике дознало се тек 1882. године, кад је *Кох* открио тако звану туберкулозну бацилу, која се још данас сматра јединим специфичним узроком болести. То зна и признаје, мислим, и господин писац.

О начинима заразе и ступању исте у органску економију веома се много и писало и пише, али се још није дошло до једнога сталног и заједничког мишљења. Уопће се признаје само ово, да су најглавнији путеви за улазак једне или друге заразе органи за дисање и пробаву, а средства, помоћу којих се зараза уноси, то су ваздух и разни храњиви елементи. О подробнијем начину и средствима, који бацилу уносе тим путевима, мало се говорило. Управо није се ни потребе зато јављало. Доста је било, да се рече: удише се у ваздуху разна прашина, а с њом и разне бациле; или: прогутају ли се бациле у туберкулозном месоу, млијеку и др., па ако нађу у организму погодну погодбу за свој развитак, множе се и проузрокују јектику.

— Свршиће се —

Д-р Ј. Кујачић.

Библиографија

Изапле су нове књиге:

Бесједе Митрополита Митрофана
Цетиње. К ц државна штампарија. 1902.
Стр. 450 на осмини. Цијена 3 круне. —
Књига садржи: I Црквене проповиједи;
II Освећење пркава; III Надгробна слова;

IV Посланице; V Пригодне бесједе. — И ова је књига један докуменат више, да се наш неуморни Архиепископ брижљиво стара како би нашем свештенству пружио потребну му лектуру. Непобитан је факт да су црквене проповиједи неисказано важна ствар за васпитање народа у духу хришћанском и за васпитање уопште. Кад то узмемо у обзир тек можемо судити од какве је важности књига коју Г. *Митрополит Митрофан* пружа нашем клиру. В.

Пјесме Авда Хасанбегова Карабеговића. У Београду. Електрична штампарија П. Турчића (Бранкова улица бр. 3). 1902. Стр. 117. Са предговором Свет. Ђоровића.

Студент и политика (поводом истиме теме проф. Вилхелма Феретера) од Р. М. Ј., студента. Читано 24. новембра 1901. у српском академ. друштву „Зори“ у Бечу. Сремски Карловци. Српска манастирска штампарија. 1902. Стр. 26. Цена 40 потора или 50 пара дин. Чист приход од ове књижице намијењен је „Друштву за потпомагање сиромашних Срба ђака на великим школама у Бечу.“

К њ и ж е в н е б и љ е ш к е

✓ **Књижевна вест.** Овијем објављујем српском читалачком свијету, да ће мојом накладом о Видову-дне изаћи прва свеска *Илустроване историје српског народа* од најстаријих времена до краја 19. вијека, са 140 слика и једном бојадисаном картом балканског полуострва. Друго умножено издање

Дјело ће излазити у свескама, а изијеће у свему 16 свезака. Сваке треће недеље излазиће по једна свеска са два табака (16 страна) у лексикон формату, на лијепој бијелој хартији, а штампаће се овдје у Бечу.

Цијена је свесци 25 новч. — 50 хел. — 65 дин. пара. Претплата се прима на најмање 4 свеске по 1 фор. — 2 круне — 2 дин. 60 пара; или шаљем поузећем кад неколико свезака изађу. Прва свеска може се добити на углед ко пошље 50 хелера или 65 дин. пара (у пошт. маркама).

Пошто је првог издања „Илустроване историје српског народа“ коју сам прије 17 година дао штампати већ од дужег времена у промету нестало, а тражи се још једнако са многих страна, то се надам лијепог одзиву са свију крајева српског народа.

Ко се жели под повољним условима примити продаје овог новог издања, нека ми се што прије пријави.

У Бечу, на Спасов-дан 1902.

Коста Мандровић

Wien III/3 Reisnerstrasse Nr. 41.

О поријеклу Бранка Радичевића. — Х свеска „Знаменити Срби XIX века“ до којег је веома чудновату слику Бранка Радичевића (чудновату према онијема Бранковим сликама, које смо до сад гледали) са кратком пјесниковом биографијом. У биографији се на једном мјесту каже: „Породица мајке Бранкове доселила се у Вуковар из Скопља у другој половини осамнаестог века, а породица оца његова мало прије тога доба, по свој прилици,* из Србије из округа крагујевачког, а настанила се у Срему.“ — Ми на овим српским крајевима не можемо се уопште похвалити на оне који уређују „Знамените Србе XIX века“, ако хоћемо да подржавамо сепаратизам, који се у том уређивању очито огледа. Но и ако пренебрегнемо то, што на нас слабо долази ред можемо ли бити равнодржни, кад се у „Знаменитим Србима“ изврше доказана истина. О поријеклу Бранкову вођена је дуга полемика у „Јавору“, „Стражилову“, „Дн. Листу“, „Срп. Народу“ ит. д., и из свега тога јасно је за свакога: да је Бранково поријекло из Зете; сад пак „Знаменити Срби“ чине проналазак да је по свој прилици из Србије!

Ни с чега другог до у атар истине ми ћемо можда доцније пропратити све оно што је о Бранкову поријеклу писано.

С. П. В.

„Дневник“ одлични београдски политички журнал, прештампав је (број 143. и 144. од о. год.) из овогодишње априлске свеске нашег листа приповијетку Мих. Милановића: „Вјера спасана.“

* Курвиј је наш.

Уређује Књижевни Одбор:

Д-р Л. Томаковић, Живко Драговић, Д. Гашало, Мирко Мијушковић и Саво П. Вулешић.

Olje Nava
ovota nava nava

Nava Nava